

**BALKANSKI
ŠPIJUN**

LICA I LIČNOSTI:

ILIJA ČVOROVIĆ, gazda kuće, okućnice, žene i
ideje o slobodnom čoveku i slobodnoj zemlji.

DANICA ČVOROVIĆ, Ilijina žena.

SONJA ČVOROVIĆ, Ilijina kćerka.

ĐURA ČVOROVIĆ, Ilijin brat blizanac.

PODSTANAR, Petar Markov Jakovljević.
Pariski krojač.

I ČIN

1.

PODSTANAR

(DANICA ČVOROVIC, pedesetogodišnja domaćica, sedi za kuhinjskim stolom, ljušti krompir i usput sluša radio. Večito zamišljena i zabrinuta, večito rasejana zbog silnih briga i problema, davno ostarela, pre vremena, zagledana je u nešto izvan male, teskobne kuhinje.)

RADIO-SPIKER: . . . Prelomna faza razvoja, koja zahteva maksimalne napore i odricanja, u skladu sa već donetim i opšteprihvaćenim zaključcima. U tom kontekstu, kao što smo vas već obavestili, osvrnuli su se mnogi delegati na jučerašnjoj sednici, tražeći da se svi zacrtani planovi realizuju u granicama i okvirima dogovorenih rokova. Naglašeno je i otvoreno rečeno: izuzetaka neće biti!

Uzevši reč, zemljoradnik, Milivoje Krstić zaključio je svoje spontano izlaganje rečima: »Selo će da pomogne grad, ako grad samo malo obrati pažnje na selo, jer 800 000 nezaposlenih hranimo mi, a ne gradska administracija.« U daljim referatima posebna pažnja bila je posvećena »polaznim osnovama dugoročnog programa ekonomske stabilizacije«. Na kraju duge i iscrpljujuće sednice, svi su se složili da se rešenje postojećih problema mora tražiti u radu, a ne u pričama i sastančenjima. Samo tako možemo ostvariti plan donet na nivou ranijih zaključaka.

Dragi slušaoci, u nastavku programa, slušaćemo muziku za igru, u emisiji »Muzika vaše mladosti.«

(Sa prvim taktovima argentinskog tanga, na ulaznim vratima odjeknu zvono. Danica ostavlja krompir, izlazi u hodnik . . . Vraća se prateći muža — ILIJU ČVOROVICA, čoveka u godinama, krupnog, snažnog, plećatog . . . Čovek je zadihan, kao da je danima trčao; oslanja se na jedinu fotelju, u uglu prostorije, pokraj čiviluka, briše šakom oznojeno čelo, nogama skida cipele . . . Prisanja desnu ruku na grudi, kao da pridržava srce. Nervira ga »muzika za igru«; odlazi i isključuje radio. Vadi kutiju cigareta i šibice. Nervozno, uznemireno pripaljuje duvan. Konačno, žena se usudi da ga upita.)

DANICA: Zašto su te zvali?

(Ilija ćuti. Otresa pepeo, nervozno, visoko iznad pepeljare, podvlači prstima brkove.)

DANICA: Jesu te zvali zbog . . .

ILIJA: Zbog čega?

DANICA: Pa, rekô si, možda proveravaju . . .

(Ilija je gleda, vrti glavom.)

ILIJA: U grob ćeš me oterati . . . Je l onaj kod kuće?

DANICA: Ko?

ILIJA: Moj pokojni ćaća! . . . Podstanar?

DANICA: Nije.

ILIJA: De je?

DANICA: Ne znam. Otišô je jutros, nije se vraćô . . . Šta je bilo?

ILIJA: Ništa . . . Tek će biti.

(Žena se nekako smanji, skupi i sede, gledajući zabrinutog muža.)

DANICA: Zašto su te zvali?

ILIJA: Zbog njega.

DANICA: Zbog njega?

(Danica se pomera na stolici, ne zna šta bi i kako bi dalje razgovarala.)

ILIJA: Ma, ja sam budala . . . Velika budala . . . Jesam ti govorio da nam nije potreban podstanar? Jesam li?! Čuješ li šta te pitam?

DANICA: Jesi.

ILIJA: Jesam, jesam, sto puta sam ti rekao, al si ti navaljivala kô da smo gladni, bos i goli. Kô da nam život zavisi od pišljivi devesto iljada: »Da izdamo sobu, da izdamo sobu . . . « I izdala si, ali ne sobu — već mene. Mene si izdala!

(Žena uplašeno, zaprepašćeno gleda izbezumljenog čoveka. Posmatra ga kao da ga prvi put vidi. Dok govori, Ilija »podvlači« važne reči udarcima šake po stolu. Tako i sad čini.)

ILIJA: Neće mene niko da sluša! Ja se u ovoj kući poslednji pitam. Sve mora da mi se olupa o glavu. Ceo život sam ti govorio šta treba, a šta ne treba da se radi!

DANICA: Pobogu, Ilija . . .

ILIJA: Nećeš da me slušaš, pa to ti je! . . . Znaš li ti šta je taj čovek?

DANICA: Po zanimanju?

ILIJA: Po svemu.

DANICA: Kako . . . Po svemu?

ILIJA: Lepo — po svemu. Ko je taj čovek?

DANICA: Pa, rekô je da je studirô neki fakultet i da je pre dvadeset godina otišô u Francusku. Tamo je radio kô krojač, brat mu vodi neki šnajderski salon. To sam čula od Sonje. Sad se, veli, vratio privremeno, ako može za stalno. Oće da otvori radnju . . .

ILIJA: Da. I?

DANICA: Šta . . . i?

ILIJA: Pa, ko je? Šta sad radi, čime se bavi, od čega živi?

DANICA: Otkud ja znam?! On ne priča, ja ga ne pitam. Viđam ga jednom nedeljno. Pošteno plaća . . .

ILIJA: Pošteno plaća? Je li, bogati?! Pošteno plaća?

DANICA: Jeste.

ILIJA: A odakle mu pare? Odakle nam to »pošteno plaća«? Nije ti bilo sumnjivo što ne radi, već osam meseci, a razbacuje se parama i živi kao

ostali svet, koji crnči i dirinči. Nisi se nikad zapitala: ko ga to plaća da živi?

DANICA: Ilija, molim te, reci o čemu se radi?

ILIJA: Taj čovek, taj Petar Markov Jakovljević, taj naš troimeni podstanar je jedan gadan i opasan čovek! Milicija ga drži na oku već duže vreme. Mene su zvali da pitaju šta znam o njemu: »Kada je došao, šta radi, šta priča, ko ga posećuje, da li ima puno prijatelja...«

DANICA: S kim si to razgovarao?

ILIJA: S jednim inspektorom. Rekô mi je da sve svatim kao »informativni razgovor«, ali znam ja šta to znači »informativni razgovor«.

DANICA: Je li ti inspektor rekô da je »opasan čovek«?

ILIJA: Nije.

DANICA: Pa, kako onda znaš da jeste?

(Ilija gleda ženu, steže vilice, pomera se, najradije bi je udario.)

ILIJA: Zašto su me zvali i raspitivali se?! Bilo im ćef da me zovu?! Kad se milicija interesovala za običnog i poštenog čoveka!

(Žena bojažljivo ustade, udalji se od razbesnelog muža.)

DANICA: Pa... ništa, čim se vrati daćemo mu otkaz. Nek se pakuje i odmah gubi.

ILIJA: Rekô sam ja inspektoru da ću ga najuriti, al me on upozorio da ne dižem paniku i ne pravim gužvu. Veli, on je za njih »samo pod indicijama«?... A ja znam šta to znači »pod indicijama«.

DANICA: Svašta...

ILIJA: Sigurno je, gospodin, nešto, tamo u Francuskoj, radio protiv naše države. Da je lopuža ili običan kriminalac, već bi oni njega šćepali.

DANICA: To ti je inspektor rekô?

ILIJA: Nije, al za to ne treba velika pamet... Bio je on meni sumnjiv od početka: samo ćuti, navlači crno platno na prozore. dovodi neke bradate

tipove, izlazi i šeta noću kad ceo svet spava, gori svetlo do dva-tri po ponoći, zaključava se, nestaje po par dana...

DANICA: Jesi pitao inspektora da li je opasan?

ILIJA: Jesam.

DANICA: I, šta je rekô?

ILIJA: Ništa određeno. Veli: »Niko nije opasan dok se ne dokaže da jeste.« Sjajni su mu odgovori... Kad mi reče: »Kod vas stanuje taj i taj«, mene samo ovuda preseče.

DANICA: Nisi rekô da si srćani bolesnik?

ILIJA: Ti nisi normalna! Nije me zvao na lekarski pregled... Onda ga ja pitam: družo, šta ja da radim dok se ne dokaže da je opasan? U tom periodu on može svašta da uradi. »Neće, veli, to je naša briga.« Mislím se: vaša briga preko moji leđa...

DANICA: Šta te je još pitao?

ILIJA: Ništa više. Zamolio me da o našem razgovoru nikom ništa ne pričam. Ako se bude selio, ili išo na duži put, da ga obavestim... Međutim, onda ja njega pitam, jer vidim da nije rekô sve što misli: družo, sumnjate li vi i na mene? Vi znate da sam ja odležô dve godine... »Ne znam«, veli, a na stolu mu ovolika, plava fascikla, sa nekoliko krugova od šoljica kafe. Moj predmet, sigurno.

DANICA: Kako ti je to pitanje? Zašto bi ti bio sumnjiv?

ILIJA: Kako mi je pitanje?! Jesmo ga primili u našu kuću? Jesmo! Jesmo ga ćuvali osam meseci?

DANICA: Nismo ga ćuvali.

ILIJA: Ne, nego smo ga mi prijavili! Otkud oni znaju da mi ne znamo šta ovaj radi? Zašto je došô baš kod nas?

DANICA: Po oglasu. Mogô je da dođe ko oće.

ILIJA: Mogô je da dođe ko oće, a došô je baš on! Što nije došô neki pošten čovek?

DANICA: Kako možeš da znaš ko je i šta je kad se prvi put pojavi na vratima?

ILIJA: To mi znamo, da smo ga primili bez plana i dogovora, a znaju li oni? Zato sam i pitô, oću mirno da spavam. Dosta je meni . . .

DANICA: I, šta ti je rekô?

ILIJA: Nasmeho se. A ja znam šta to znači kad se oni nasmeju. U početku im je sve smešno, a na kraju žalosno. To mi je poznato.

DANICA: Bože, Ilija, kake ti veze imaš s tim čovekom? Nisi ga znao, nisi ga ranije vidô, bio si jednom u inostranstvu, u Rumuniji . . .

ILIJA: Onda me ponudio kafom i cigaretom. Kad sam se smirio, malo smo ćaskali. Veli, kô da ne zna: »Kad ste zaradili te dve godine?« Četresdevete. Osmog septembra četresdevete. »A što?« I ispričam mu ceo slučaj, a on sluša i pravi se da ništa ne zna . . . Ne bi čovek rekô da je inspektor: moderno obučen, svetlo odelo, šarena košulja, duža kosa. One, iz mog vremena, mogô si da prepoznaš na pet kilometara. To im bila taktika, da i se svi plaše. Čim ga vidiš, znaš ko je. Ovi opet idu u drugu krajnost: čim ga vidiš, ne znaš ko je. Ovako izgleda da i ima više . . . Pita: »Kako izlazite nakraj s ovim poskupljenjima?« Odlično, kažem ja, privatili smo stabilizaciju, to nam je sad svetinja. Mislim se, nisam ja džabe ležô dve godine . . . Ispratio me do izlaza. U hodniku još, kao slučajno, pita: »Zovu li ga često iz Pariza?« Dosad ga nisu zvali . . .

DANICA: Kako nisu? Zvali su ga.

ILIJA: Kad?

DANICA: Nekoliko puta.

ILIJA: Što mi to nisi rekla?

DANICA: A što je to važno?

ILIJA: Što je važno?! Ako oni znaju da su ga zvali, a ja rekô da nisu, onda ispada da ga ja prikrivam, da lažem. Sunce li ti žarko, ti nisi normalna. Na robiju ćeš me oterati . . .

(Ilija dolazi do telefona, diže slušalicu, okreće brojeve.)

ILIJA: Halo . . . Molim vas druga Dražića . . .

Da . . . Je l to drug Dražić? . . . Druže inspektore, ja sam jutros bio kod vas na pregledu . . . na razgovoru, izvinite, često idem na preglede . . . Pa, ovaj, ja sam vam rekô da ovog . . . znate o kome je reč . . . da ga nisu zvali iz Pariza, a sad mi žena reče, ja nisam znao — ona je mislila da to nije važno — zvali su ga par puta . . . Molim? . . . Da, da . . . Naravno . . . Do viđenja . . .

(Polako, nezadovoljno, spusti slušalicu.)

DANICA: Šta je rekô?

ILIJA: Da se ne uznemiravam, da ga ne zovem, on će mene zvati ako nešto treba . . . Veli: »Naš je razgovor bio samo informativan . . . « Lako je njemu da bude smiren kad zlikovac nije pod njegovim krovom . . .

DANICA: Nemoj se nervirati, molim te, pozliće ti. Ajde, sedi . . . Vode ljudi računa da ne upadne neka banda, kô oni što su teli da dižu pruge i mostove . . . Ti odma misliš najgore.

ILIJA: Kad si mu poslednji put spremala sobu?

DANICA: Juče.

ILIJA: Šta ima od stvari?

DANICA: Ništa naročito. Malo robe, jedan kofer, neke knjige . . . Ne može čovek da kaže, uredan je.

ILIJA: Daj ključ.

DANICA: Šta će ti?

ILIJA: Daj ključ!

(Žena iz kredenca uzima ključ i predaje ga mužu, koji prilazi prozoru, razgrće zavese.)

ILIJA: Stani ovde, gledaj da ne naiđe.

(Ilija brzo otključa bravu na vratima podstanarove sobe. Ulazi . . . Žena viri kroz prozor . . . Čovek se vraća, nosi poveći kofer; spušta ga na sto, otvara, vadi stvari . . . Zagleda svaki predmet, okreće, odmerava, proučava . . . Prelistava neki časopis . . . Uzima malu kutiju.)

ILIJA: »Petit pakuet« . . . Neki lekovi.

DANICA: To mu brat šalje svakog meseca. On je šećeraš.

ILIJA: »Ne podleže carinskom pregledu« ... Rekô ti je da je šećeraš?

DANICA: Sonji je rekô.

(U pregradi kofera Ilija pronalazi štednu knjižicu. Prelistava je ... Osmehuje se, vrti glavom.)

ILIJA: Koliko imamo para na štednoj knjižici?

DANICA: Odakle nam?

ILIJA: A znaš koliko on ima: sto četrdeset dve hiljade dolara ... To ti je, ovako, puta pet ... sto puta pet ... pet stotina, pet puta — oko osam stotina miliona. A na crno — milijarda.

DANICA: Pa, radio je dvadeset godina ...

ILIJA: Radio je dvadeset godina?! Koliko sam ja radio? Ceo život!

DANICA: Tamo se dobro plaća.

ILIJA: Gde tamo?! Ti misliš da je ovo stečeno radom. Francuzi plaćali našeg krpiguza dolarima! *(Spolja se oglasi brujanje motora. Ilija pride prozoru.)*

ILIJA: Jesu ga i ranije dovozili kolima?

DANICA: Jesu.

(Ilija brzo vrati stvari u kofer, zatvara ga i odnosi u podstanarovu sobu ... Vraća se, zaključava vrata. Prilazi prozoru.)

ILIJA: Stavi kafu ... Njemu bez šećera ... Ima on ovde svoje ljude ... Znaš li zašto je došô da stanuje kod nas? Zato što nam je kuća izvan centra, nije na oku ... Pred njim, kao i dosad: lepo, mirno i ljubazno ... Nemoj slučajno nešto da laneš.

(Ilija otvara ulazna vrata. Poziva podstanara, koji je pošao, oko kuće, prema svom »zasebnom ulazu«.)

ILIJA: Druže Jakovljeviću! Dobar dan ... Svratite malo ... Ajte, nismo se videli mesec dana ... Ajte, ajte ...

(Ilija u sobu propušta koštunjavog, visokog čoveka. Podstanar se smeška, popravljja naočare na kuka-

stom nosu, zbunjeno se osvrće. Domaćin ponudi stolicu.)

ILIJA: Sedite ... Nema vas da svratite.

PODSTANAR: Hvala. Znete, žurim se ... Čeka me ...

ILIJA: Popite kafu ... Ja baš, malopre, kažem ženi, ovaj Jakovljević kao da nas izbegava. Nikako da svrati ...

PODSTANAR: Pobogu, gospodine Čvoroviću. Kod vas mi je baš prijatno. Nego, imam neke gužve poslednjih dana.

(Ilija pogleda ženu, koja je htela nešto da kaže.)

ILIJA: Kako vaša bolest? Sonja nam je pričala ...

PODSTANAR: Odlično. Bolest je odlično. Jedino me ona služi dobro, sve ostalo ide kako ne treba ... Vaše srce?

ILIJA: Kuca, da kucnem ... Inače, kako posô?

PODSTANAR: Nikako. Šetaju me od komisije do komisije, od vrata do vrata, od šaltera do šaltera. Po ceo dan skupljam neke potvrde i uverenja, ispisujem molbe, čekam sekretare. Neki dan mi je došlo da sve ostavim i da se vratim. Znete, ovo je nemoguće šta se kod nas radi. Svi obećavaju, a niko ništa ne radi ... Da mi bar kažu — ne može, ja bih rekao: u redu, do viđenja, i vratio bih se. Ovako: »Videćemo, biće-biće, bez brige, samo da se usvoji, svratite sledećeg meseca.« Verujte mi, sve mogu da podnesem, izuzev uništavanja ljudskog dostojanstva.

ILIJA: A, u čemu je problem? Možda bismo vam mogli pomoći.

(Podstanar se osmehnu, izvadi novčanik i iz novčanika poveći papir.)

PODSTANAR: Ima ravno devet meseci kako su mi obećali poslovni prostor na Banovom Brdu. Sve je bilo u redu, ja javio bratu da spakuje moje mašine i spremi ih za transport, ovde angažovao projektante i majstore, kad, pre nekoliko dana, sve palo u vodu. Vele, prema urbanističkom planu, taj

prostor je namenjen za prodavnicu. »Prodavnica je, družo, preča od šnajderskog salona.« Jeste, kažem ja, ali ste mi to morali reći pre devet meseci. Bože, kad nisam pao u komu. Mislim da mi je šećer bio preko trista... Straćio sam godinu dana jureći i moleći olinjale službenike.

(Danica zaobide plećatog muža, sede naspram Podstanara i počne ljutito da govori.)

DANICA: Nije to ništa. Pa, je l znate vi, da smo nas dvoje čekali stan preko dvadeset godina. Dvadeset godina smo trebali da se uselimo »na proleće«. Stanovali smo, čekajući to proleće, bukvalno po šupama i podrumima. Njegova jedna plata, ćerka, đak, pa student...

ILIJA: Danice, mi smo naš problem rešili. Daj tu kafu, čovek žuri.

DANICA: Kako smo rešili? Rešili smo tako što si ti postô srčani bolesnik, a ja dobila reumatizam, što smo u dugovima do guše za ovu kuću. Život smo u ovo straćili... Izvolite, bez šećera... Ovo nije kuća, ovo je grobnica.

ILIJA: Danice...

DANICA: Samo još nešto da vam kažem: i taman smo rešili problem stanovanja, kad ćerka diplomirala za zubnog lekara, i bez posla već pet godina. Odrasla devojka, pred udaju, namučila se kô Isus ućeći, nema dinara. Narod krezub, svaki drugi ima dva zuba u ustima, spadamo, ona mi priča, po pokvarenosti među prve u Evropi, a za zubare nema mesta i posla. Zato imamo sto hiljada političara...

ILIJA: Ima posla! Za nju je bilo posla! Nisu krivi političari...

DANICA: Gde, bre, ima? Je l konkurisala četres šest puta. Imam ovoliku gomilu duplikata molbi i žalbi.

ILIJA: Neće, gospođica, iz Beograda. Jesu teli da je prime u Gornjem Rakovcu?!

DANICA: Je l znate vi, gospodine, de je taj Gornji Rakovac?

PODSTANAR: Ne znam.

DANICA: Sad ste čuli i nikad više. Gornji Rakovac je udaljen sto kilometara od Donjeg Rakovca. To vam je mesto gde jednom nedeljno svanjiva, a dva puta dnevno smrkava.

ILIJA: Danice...

DANICA: Ona je rođena u Beogradu, ovde joj je mladić, ovde su joj roditelji, prijatelji. Nek tamo ide onaj ko je odande došô, nek popravlja zube ocu i majci. Moja ćerka će da popravlja meni, ovde, a ti idi u Gornji Rakovac kod zubara. Misliš da deca budžovana čekaju na zaposlenje. Njima prvo obezbede posô, pa i tek onda prave.

ILIJA: Danice...

DANICA: Oćeš da kažeš da to nije istina? Narod sve zna, ali se pravi da ne zna, a i oni gore znaju da narod zna, ali se prave kao da ne znaju, pa se svi tako pravimo, samo da bude mir.

ILIJA: Izvinite, ona je slaba sa živcima. Njoj su, za vreme rata...

(Spolja se oglasi automobilska sirena. Podstanar se prenu, osvrte, ustade. Neprijatno mu je što je izazvao svađu.)

PODSTANAR: Gospodo, nemojte se nervirati, ništa ne pomaže. Hvala vam na kafi... Ja zaboravio na prijatelja u kolima. Do viđenja.

ILIJA: Pa, svratite. Bilo nam je drago...

(Podstanar napusti kuću... Ilija se vraća, prilazi ženi, hvata je za ramena; govori besno, tiho, siktavo.)

ILIJA: Glupačo jedna, šta to pričaš? Zar ne vidiš da nas provocira i ispituje. Šta laješ, kad te niko ništa ne pita.

DANICA: Šta sam rekla što nije istina?

ILIJA: Zaveži. Prekini. Ti znaš šta je istina.

DANICA: Znam.

ILIJA: Jebem li ti sunce žarko, samo da te još jednom čujem. Ima ko je plaćen i zadužen za istinu. Nisi ti pozvana da...

(U podstanarovoj sobi se začuše koraci i pomeranje stvari . . . Ilija pride vratima, osluškuje, saginje se i viri kroz ključaonicu . . . Žena seda za sto, vadi maramicu iz džepa na kecelji . . . Ilija naglo ustaje, osvrće se, pipa po džepovima sakoa.)

ILIJA: De su mi ključevi od »moskviča«?

DANICA: Eno i . . . De ćeš?

ILIJA: Idem da vidim šta to radi. Meni je našô da priča o »šnajderskom salonu na Banovom Brdu«. Misli da sam vesla sisô. O ovome, nikom ni reči: ni Sonji, ni bratu Đuri. Nikom.

(Spolja se začu udaljavanje prvih kola. Ilija istrča. Ubrzo se začu odlazak drugog, pratećeg automobila . . . Žena nepomično sedi za stolom.)

2.

ILIJIN PRVI »RADNI« DAN

(Sonja — kćerka, blizu tridesete, ruča i priča preko zalogaja. Raspoložena, ustreptala, nasmejana. Želi da kaže sve odjednom.)

SONJA: . . . Onda me pozove doktor Bošković i kaže: »Sve će biti u redu, ako ta baba-doktorica opet ne poludi.« Išla je dosad pet puta u penziju. Ja onda . . . pozovem Dragana, pa sa Boškovićem i njegovom ženom na večeru. Tu se ustanovi da su Bošković i Draganov ujak, iz Kruševca, braća od nekih tetaka . . . Usput, ovaj moj obeća da će doneti Boškoviću, iz Libije, delove za kola.

DANICA: Šta ti je slučajnost. Da prošle nedelje niste išli kod njegovih na slavu . . .

SONJA: Ne bi bilo ništa. Još ja zanovetala, nije mi se išlo . . . Te večeri mi Bošković obećao posao, ali, ja mislila, doktor malo popio pa obećava svašta . . . Prosto ne mogu da verujem . . .

DANICA: Uzmi kajmaka . . . A ja se, jutros, posvadala sa ocem. Nismo spominjali zaposlenje dve godine, i baš danas, kô da sam predosećala . . . Da ti pravo kažem, ni ja ne verujem. Dok te ne vidim u mantilu, sa onim ovde . . . Doktorica Čvorović . . .
(Kćerka se smeje, ustaje i čvrsto grli majku.)

SONJA: To je tebi najvažnije? A? To tu . . . Je li?

DANICA: Pusti me... Ne mogu... Sonja, molim te...

(Danica okreće glavu, rukama skriva lice. Kćerka je i dalje grli, igra se i šali sa majkom.)

SONJA: Tačno sam znala šta će biti: pola sata veselja, a onda, pola sata plakanja.

DANICA: Kad sam mogla da plaćem što ne radiš... mogu i sad... Tom Boškoviću da se odužite. Nek Dragan donese nešto i njegovoj ženi.

SONJA: Žao mi je što sam se zaposlila preko veze, ali šta mogu, to je danas, redovan put... U nedelju vas vodimo na ručak. Biće i Draganovi roditelji. Red je da se upoznate.

DANICA: Znamo se već četiri godine, preko telefona. Sad samo da se vidimo... Je li, je li nešto spremate?

SONJA: Videćemo.

DANICA: Možete da stanujete kod nas. Imate zaseban deo. Podstanaru ćemo dati otkaz...

(U dvorištu zabruja automobil. Danica pride prozoru, pogleda.)

DANICA: Evo oca. Nemoj mu odma reći, oču malo da mu vadim mast za ono jutros. Opet je spominjô Gornji Rakovac...

(Ulazi Ilija, prašnjav, izgužvan, ugruvan — jedva stoji. Žena i kćerka pritrčase, pomažu mu da dođe do fotelje... Čovek se svali.)

DANICA: Je li srce?

SONJA: Tata, šta ti je? Srce?

ILIJA: Nije ništa... Pao sam... Malo sam se ugruvo.

DANICA: De si pao?

ILIJA: Na zemlju. De sam pao... Ajde, šta me gledate kô neko čudo... Daj mi rakiju... Nije mi ništa...

(Zadiže nogavicu, gleda povređeno koleno... Danica donosi flašu rakije i tri čašice. Naliva piće.)

SONJA: Mama, da mu kažem, biće mu lakše.

DANICA: U životu sam popila jednu rakiju, na

našoj svadbi, kad me on naterô. Sad ću da popijem samovoljno. Živeli.

ILIJA: Šta je danas? Trideset godina braka?

DANICA: Za to ne bi pila.

ILIJA: Šta je onda? Je li pijemo što sam ja pao?

SONJA: Zaposlila sam se.

(Ilija posmatra kćerku, kao da mu je saopštila nemoguću ili nerazumljivu vest. Dugo čuti, netremice je gleda.)

ILIJA: Zaposlila si se?

SONJA: Da. Zaposlila sam se. Od ponedeljka počinjem da radim. Šta je tata, šta me tako gledaš? Zaposlila sam se, stvarno sam se zaposlila.

(Otac ustade, pruži ruku, zbunjeno čestita, zatim izvadi novčanik i iz njega 1000 dinara.)

ILIJA: Evo, da častiš... Nisam primio platu... A ti, danas, pred onim čovekom, pričaš li pričaš. Je li sad vidiš da je bilo bolje da si ćutala?... Sonja, dete, nek ti je sa srećom. Živela mi.

SONJA: Mogu li da uzmem kola?

ILIJA: Uzmi. Pazi kako voziš, sve je više ludaka koji prolaze kroz crveno.

(Kćerka kupi svoje stvari.)

SONJA: Tata, što ne prodaš »moskvič«? Guta benzin kô đavo.

ILIJA: A šta da kupim? Koja su kola bolja?

(Sonja poljubi majku.)

DANICA: Kad ćeš se vratiti?

SONJA: Kad se vratim. Sad sam, što bi se reklo — »svoj čovek«. Zdravo, tata.

(Devojka napusti kuću. U dvorištu se prvo začu rad motora, a zatim udaljavanje kola... Ilija nali sebi još jednu rakiju. Nogama skida zašnirane cipele, popušta kravatu.)

ILIJA: Je li istina da se zaposlila, il mi ponovo uze pare na brzinu?

DANICA: Istina, hvala Bogu.

ILIJA: Pa, onda, uzdravlje... I meni nešto lepo da se desi.

(Ilija ispi rakiju. Ostatak, nekoliko kapi, poli po udarenom kolenu. Žena ga zabrinuto posmatra.)

DANICA: Šta je bilo, Ilija?

ILIJA: Čuti, ništa me ne pitaj... Je l se onaj vratio?

DANICA: Nije. Gde si nastradô?

ILIJA: Na Dorćolu.

(Ustaje, vadi iz džepa papirić. Prilazi telefonu, podiže slušalicu, okreće brojčanic.)

ILIJA: Alo... Molim vas, inspektora Dražića... Jeste... Da... Alo... Druže inspektore, ovde Ilija Čvorović. Ja sam jutros bio kod vas, u vezi onog... Da... Pa, znate, on je pre sat vremena imô sastanak u Zmaj-Jovinoj. Njih petorica. Menjali su dolare i marke, i neke planove... Slučajno sam ih vidô... Da... Pa, znate, nije mi svejedno. Stanuje kod mene.... Da... Naravno... Do viđenja.

(Besno spusti slušalicu.)

ILIJA: Zlikovci im vršljaju ispred nosa, menjaju strane pare i planove, u centru grada, a on samo ponavlja: »Bez brige, bez brige.« Jebe se njemu što ovaj stanuje pod mojim krovom... Trebala si da vidiš kako izgledaju: sve sam zlikovac, razbojnik i ubica. Spustili roletne usred bela dana, okupili se oko stola, povadili svežnjeve novčanica i neke papire, neke planove, zaključali sva vrata, zamandalili kapiju. Je l se tako sastaju prijatelji, pošteni i čestiti ljudi?

DANICA: Kako si sve to vidô?

ILIJA: Lepo: preskočio sam zid iz susednog dvorišta, popeo se na balkon, uz gromobran...

DANICA: Crni Ilija, pa jes ti normalan?

ILIJA: Nisam! Nisam, kad o tome moram ja da brinem! Bolelo bi me dupe šta rade, gde se sastaju i šta planiraju, da ovaj razbojnik ne stanuje u mojoj kući! Treba sutra da mi se ime vuče po novinama, kad objave da se ovde krio i odavde pravio planove... A on sve organizuje. Ostali ga gledaju

kô boga. On priča, on objašnjava i naređuje, ostali sede i čute.

DANICA: Smiri se... Ilija, čoveče... Očeš lek...

ILIJA: Živeo sam pošteno, i umreću ko pošten čovek. Neće mi on na kraju život zasrati. Treba ljudi da se osvrću za mnom, da pokazuju prstom na mene... On je poslat iz inostranstva da organizuje neprijateljske grupe. Donô je pare da kupuje i podmićuje ljude. To što otvara krojačku radnju, to nek priča svom pokojnom ocu!

DANICA: Šta ti je s nogom? Da nisi nešto polomio?

ILIJA: Nisam... Pao sam, kad sam silazio. Gromobran popustio. Sva sreća da je ispod bila aleja s cvećem. Da sam pao na beton... Zapisao sam im sva kola. A nji bi mogô da prepoznam među milion. Bio i jedan crnac. Međunarodna banda... Kad su izlazili, sve jedan po jedan. Ovaj naš zaključô kapiju. Ovde se skriva, mi smo mu jataci, a iz one kuće organizuje akcije.

DANICA: Očeš da ručaš?

ILIJA: Što pitaš? Možda nisam zaslužio... Nanu li im jebem, pa ne znaju oni na koga su udarili. Presešće im majčino mleko kad su se setili da svoju kuću izaberu za sklonište...

(Žena iznosi hleb. Ilija lomi koricu, grize je i ljutito žvaće. Vrti glavom, nastavljajući pretnje u sebi.)

3.

GODIŠNJI ODMOR

(Iz radija dopire tiha, snena muzika. Sonja sedi za stolom, šminka se... Oglasi se zvono na ulaznim vratima. Devojka ostavi šminku, izađe u hodnik. Usput, preko kratke spavačice, navuče kućnu haljinu.)

SONJA: Izvolite.

(Ulazi Podstanar. Nosi buket cveća. Večito suzdržan, oprezan i tih čovek, predaje cveće. Devojka ga zbunjeno gleda.)

PODSTANAR: Čestitam... na zaposlenju. Malo sa zakašnjenjem...

SONJA: Hvala... Pa niste valjda išli u grad po cveće?

PODSTANAR: Znae, baš sam se obradovao kad sam čuo. Znam kakva je situacija sa zapošljavanjem...

SONJA: Ruže su divne... Izvolite.

(Podstanar seda, prekršta noge, posmatra devojku, koja se uzvrtela: traži vazu, pronalazi je, sipa vodu.)

PODSTANAR: Bio sam na putu. Sinoć se vratim, a vaša majka mi reče: »Sonja se zaposlila.«

SONJA: Je li plakala?

(Podstanar se nasmeja, potvrdno klimnu glavom.)

SONJA: Da sam znala da će toliko plakati, ne bih prihvatila posao... Moram vas nečim počastiti. Hoćete li jedan konjak?

PODSTANAR: Ne bih smeo, ali za ovo može.

Kako je na poslu?

SONJA: Sjajno. Radim sa decom i pevam. Kolege me gledaju kao da nisam kako treba... Pet godina sam čekala, bila sam na ivici živaca. Svašta sam pomišljala. Da nije ovo iskršlo, otišla bih u Libiju.

PODSTANAR: U Libiju?

SONJA: Moj mladić je građevinar, tamo izvode neke radove, pa imaju i ambulantu... Izvolite... Mogu vam reći, dan mi je lepo počeo.

(Podstanar ustade, skupi pete, kao da salutira, podiže čašicu.)

PODSTANAR: Za dug i uspešan rad!

(I Sonja pije... Podstanar pogleda na sat.)

SONJA: Šta je bilo sa vašom radnjom? Sedite još malo...

PODSTANAR: Da kucnemo, kao vaš otac, krenulo je nabolje. Kupio sam deo kuće, sa lokalom, na Dorćolu. Sad ponovo dolaze na red opštinari, komisije, projektanti, majstori... Sve ispočetka ali izdržaću, ja sam rođeni mazohista.

SONJA: Znači, napuštate nas uskoro?

PODSTANAR: Možda, za mesec-dva, za godinu-dve. Kad sam odlazio, otišao sam jedne večeri, a vraćam se, evo, godinu dana. I, što je najčudnije, svi me pitaju: zašto sam se vratio?

SONJA: Hoćete li kafu?

PODSTANAR: Ne, hvala. Žurim se.

SONJA: Vi večito žurite. Stalno gledate u sat.

PODSTANAR: Znae, žurbu su izmislili neradnici. Ljudi koji imaju posla sede i rade, nikud ne žure. Tako i ja... U Parizu sam sedeo od jutra do mraka za mašinom. Ovde me uhvatila naša žurbomanija. Niko ne stiže da radi od silne žurbe... Bili ste u Parizu?

SONJA: Nisam. Malo sam putovala. Prvo, nije bilo mogućnosti, a onda, ovaj moj, kad se vrati iz Libije, neće nigde da mrdne. Sad zapeo da gradimo kuću u nekom selu. Meni su sve potrebe za selom

zadovoljene u Beogradu. Već mi je dojadio. Volela bih da odem u Pariz i ostanem dve-tri nedelje.

(Čovek iz džepa izvadi pregršt ključeva. Izdvoji dva i spusti na sto.)

PODSTANAR: Izvolite, imate na raspolaganju dvosoban stan. Ostanite dve-tri godine.

SONJA: Vi se šalite, ja ću vam stvarno tražiti ključeve . . . Taj stan ste sačuvali za svaki slučaj?

PODSTANAR: Ne, ostavio sam ga sinu. On je, muzičar, otišao je u Njujork. Njemu je Pariz bio mali . . . Pametan, dobar momak, ali, na žalost, nasledio je puno mojih osobina. Na kraju smo se i posvađali.

(Podstanar učuta. Okreće čašicu na poslužavniku. Devojka ga posmatra, očekuje da nastavi priču o »odbeglom sinu«. Čovek odmahnu rukom, kao da je sve to besmisleno i nebitno.)

PODSTANAR: Znae, u porodicama ima nešto što većito kruži, što se vraća na prapočetak. Jedan moj prijatelj to naziva »biološka zadatost familija«. Ja sam vam pričao da sam otišao pred diplomskim, na filološkom fakultetu. Bio sam ubeđen da ću, u Parizu, postati svetski pesnik. Mislio sam, srušiću ceo svet, sa mnom počinje novo doba u poeziji. Crkavao sam od gladi i pisao. Objavio sam i dve zbirke o svom trošku.

SONJA: Nije išlo?

PODSTANAR: Išlo, ali unazad. Pisao sam samo ono što volim da čitam. Bilo je tu vrlo lepih plagijata . . . Jednog dana, već na samrti, uđem kod brata u radnju, koga sam dotle prezirao, sednem za mašinu i shvatim: ja sam genijalni krojač. Verujte mi, sa platnom, sa štofom, umem sve . . . Moj otac je, pre rata, u Nišu, držao veliku »Narodnu krojačnicu«. Svi smo radili, cela familija, i svima je bilo dobro, samo sam ja bežao ko đavo od krsta. Maštao sam kako će se radionica zapaliti. Tukao me otac, stric, brat . . . Kad sam došao na studije, u Beograd, prelazio sam ulicu kad naiđem na krojačku radnju.

Bojao sam se, istrčaće moja familija, uhvatiće me i uvući . . . Znae li zašto vam sve ovo pričam?

SONJA: Ne znam ali ja volim da vas slušam.

PODSTANAR: Svi me pitaju da li sam taj stan ostavio »za svaki slučaj«. To jedno, i, drugo, uskoro očekujem da mi se sin javi razglednicom: »Dragi tata, meni je sad dobro, otvorio sam krojačku radnju.«

SONJA: To biste vi želeli.

PODSTANAR: Ne, sačuvaj Bože. Samo, znam, on nema sluha. Odnosno, ima tek toliko da se zavarava, da misli kako ga ima. Moj slučaj. A jednom sam ga gledao dok je zašivao dugme na košulji . . .

SONJA: Genijalan krojač?

PODSTANAR: Vi se šalite, ali znate li kako je držao iglu. Hteo sam da mu kažem: sine, ostavi se trube, da ti tata kupi mašinu. Onda sam se setio mog oca i batina. Pred smrt, kad sam ocu rekao da ću postati pesnik, on se malo pridigao sa jastuka, pogledao me i rekao: »Budalo jedna, zar ne vidiš da su sve dobre pesme već napisane.«

SONJA: Šta mislite, da li je bio u pravu? Može još malo . . .

PODSTANAR: Nemojte više, žurim se.

SONJA: Ajte, zajedno ćemo da se žurimo. Živeli. *(U kuću ulazi majka: nosi dve poveće torbe. Zastala je, posmatra nasmejanu kćerku i Podstanara, sa podignutim čašicama.)*

DANICA: Dobro jutro.

(Sonja ustade, priđe majci, uze torbe.)

PODSTANAR: Dobro jutro, gospođo.

DANICA: Kako ste?

SONJA: Eto, dobro smo, žurimo se.

DANICA: De se žurite?

(Kćerka se smeje, igra se sa zbunjenom majkom, kojoj nije do šale.)

DANICA: Ti si, kanda, malo popila . . . Gospodine, jeste bili skoro u samoposluzi?

PODSTANAR: Svratim.

DANICA: Pa šta kažete na ove cene? Je l to normalno? Od prošlog meseca sve poskupelo pedeset posto. Ove dve torbe, dvesta iljada. Molim vas, pogledajte šta je u njima. Nema vrednosti za dvasdeset? . . . Ja ne znam, da vam pravo kažem, da li neko vodi računa o nama. Ovo je strašno. Na jednom deterdžentu četiri cene. I, znate šta je najgore: što su ljudi zahvalni da deterdženta uopšte ima. Dotle je to došlo . . .

SONJA: Sedi mama, »sve će to narod pozlatiti«. Sedi.

DANICA: Ti da ćutiš. Kad budeš vodila svoje domaćinstvo, onda ću te pitati . . . Pasulj petnaest iljada. Uskoro će ga prodavati na zrno. Pa, majku mu, ovo je bila seljačka zemlja. Kupus pet iljada. U mom kraju, kad ne vodiš računa o njivi, niknu pasulj i kupus. Nema mesa, nema ulja, nema belih sijalica, samo crvene, one za javne kuće. Nema mleka. De su krave? jesu odumrle, je l štrajkuju?

(Podstanar ustaje, devojka pokušava da ga zadrži.)

SONJA: Sedite . . .

PODSTANAR: Sad stvarno moram da idem.

DANICA: Ja vas uvek oteram mojim pričama. Skupi mi se . . .

PODSTANAR: To su nam zajednički problemi. *(Sonja uzima ključeve, koje je Podstanar ponudio i ostavio na stolu.)*

SONJA: Izvolite. Kad budem rešila da putujem, javiću vam se. I hvala na cveću . . . Svratite, ove nedelje radim popodne.

PODSTANAR: Gospođo, do viđenja.

DANICA: Do viđenja, do viđenja.

(Podstanar napusti kuću . . . Sonja ga je ispratila, vraća se, govori za sebe, kao u šali.)

SONJA: Šteta što gospodin nije malo mlađi.

DANICA: Šta si rekla?

SONJA: Ništa. Kažem, fin čovek.

(Otvaraju se vrata spavaće sobe, na suprotnom zidu od Podstanarove. Danica, uplašena, stade iza kćerke. Na vratima se pojavi Ilija. Domaćin je smrknut, namršten i ljut.)

DANICA: Ilija . . . Prepade me . . . Pa jutros si otišo na posô. Kad si se vratio? . . . Kako si ušao u sobu?

ILIJA: Kroz prozor.

DANICA: A što kroz prozor?

ILIJA: Bila me volja.

DANICA: Svašta . . . Pa je l ne radiš danas?

ILIJA: Ne. Ni sutra. Uzô sam godišnji odmor.

DANICA: A šta? Šta će ti . . .

SONJA: Sigurno će ponovo nešto da zida u dvorištu.

ILIJA: Neću. Sad ću da rušim.

DANICA: Nisi mi govorio da ćeš uzeti odmor.

ILIJA: Tebi da govorim. Samo laješ, ne zatvaraš gubicu . . .

SONJA: Tata . . .

ILIJA: Šta je?

SONJA: Kako to razgovaraš sa mamom?

ILIJA: Kako zaslužuje! Sto puta sam joj reko da ne priča gluposti i budalaštine pred nepoznatim ljudima, a ona i dalje laje li laje! Ona sve zna, o svemu ima svoje mišljenje. Ona je pozvana da rešava državne probleme.

(Čovek »više« prigušeno, gotovo šapatom. Usput gasi radio. Prilazi prozoru, gleda, skriva se iza zavese . . . Osvrće se i izdire na uplašenu, skamenjenu ženu.)

ILIJA: Ceo narod ćuti i trpi, jedino ona razvalila usta pa ne prestaje. Žvali po ceo dan.

DANICA: Pa . . . šta sam rekla? Valjda me se tiče ovolika skupoća. Ne ideš ti u kupovinu. Kad dođe dvadeseti višeš de su pare? Eto, pogledaj, potrošila sam dvesta iljada . . .

(Ilija je primetio nešto sumnjivo. Pomera zavese,

gleda . . . Brzo odlazi u predsoblje, navlači zašnirane cipele, uzima sako.)

ILIJA: Ja sam ti rekao, a ti sad gledaj šta radiš.
(Napusti kuću . . . Danica seda za sto.)

DANICA: Vređa me . . . samo me vređa . . . više i preti . . .

SONJA: Šta mu je?

DANICA: Sonja, dete, zamoli ovog našeg Podstanara da se što pre iseli. Reci mu da se udaješ, da ćete ovde stanovati. Nek ide.

SONJA: Zašto? Šta je bilo?

DANICA: Hoćeš li mu reći?

SONJA: Hoću, ako mi kažeš . . . Mama, šta je bilo?

DANICA: Ništa . . . Nije ništa.

(Danica okrete glavu, zagleda se u pod. Sonja seda naspram majke. Čuteći je posmatra.)

4.

KONTRAŠPIJUNAŽA

(Danica sedi za kuhinjskim stolom, ljušti krompir i usput sluša radio-vesti. Prostoriju osvetljava crvena sijalica. Mutna, prigušena svetlost smeta ženi.)

RADIO-SPIKER: . . . Naročito izražena tokom protekle četiri godine. Na udaru novog zakona biće, pre svega, neplanske, megalomanske investicije, koje su zemlju dovele u postojeću situaciju. Dugoročne i kratkoročne kredite, koje moramo vraćati u dogovorenim rokovima, opterećuju zamašne kamate, i kamate na kamate. Međutim, računica od »1 000 dolara duga po glavi stanovnika«, kojom manipulišu neprijatelji našeg samoupravnog sistema, ne može se prihvatiti drukčije nego kao smišljena politička diverzija. Dug postoji, rečeno je danas u nekoliko izlaganja, ne prema inostranstvu već prema radu. To je naš najveći dug, naša najveća obaveza . . . Dragi slušaoci, javićemo vam se ponovo u devetnaest časova i trideset minuta. U nastavku programa, slušaćete muziku za igru.

DANICA: Ko je . . .

(Sa prvim zvucima valcera, u kuću uđe Ilija: spušta kišobran u ugao, nogama skida cipele, navlači papuče, otresa beretku, kači je na čiviluk, prilazi stolu i gleda ženu . . . Ispod mantila, na grudima, sakrio je poveći predmet, koji mu zateže mantil.)

Žena ga za trenutak pogleda, pa nastavi svoj krompirski posao.)

ILIJA: Što čoraš pod ovom sijalicom? Zar nema belih sijalica?

(Žena čuti, okreće glavu. Ilija žmirkavo gleda crvenu sijalicu.)

ILIJA: Kô u kupleraju... Je li, ti nećeš da govoriš sa mnom? A? Čuješ li šta te pitam?... Danice? Odgovaraj, nemoj tu da mi duvaš! Ni »zdravo« da mi kažeš, ko da je pseto ušlo! Danice! *(Čovek zgrabi jedan krompir, tresnu ga u vanglu. Voda poprska ženu, koja mirno, bez reči, obrisa lice krajem kecelje... Ilija raskopčava mantil. Na grudima mu »visi« poveći fotografski aparat sa teleobjektivom. Skida aparat, spušta ga na sto. Odlazi i gasi radio.)*

ILIJA: Ima vremena, pričaćeš ti, nećeš usta zatvarati... kad vidiš slike. Sve do danas sam mislio: možda grešim, možda nisam u pravu, možda mi se samo pričinja. Ali, danas, kad sam vidô šta rade, kako se sastaju i kako prave planove, sve mi je bilo jasno. Tu su, u aparatu, zabeleženi su. Dvadeset snimaka. Da sutra, na saslušanju, ne kažu kako izmišljam i lažem. Izvolite crno na belo... Ručô je u »Interkontinentalu« sa još dvojicom. Snimio sam kad su ulazili, kad su jeli, kad su se dogovarali...

DANICA: Jes li danas ručô?

ILIJA: Progovorila si. Jesam, što pitaš?

DANICA: Pa i on mora negde da jede.

(Ilija je zaprepašćen: ne zna da li bi se od muke nasmejao ili bi udario ženu.)

ILIJA: Oooo, jebem ti sunce žarko, ti nisi normalna! Je l ti misliš da je meni sumnjivo što čovek ide da jede, što se viđa s ljudima? Je l ti misliš da sam ja budala, idiot? Išô je na ručak, a nije jeo. Sastanak je bio zakazan da bi im predô gomilu planova. Jedan, od te dvojice, kasnije je odleteo za London. Odneo je sve što mu je ovaj dao. Prošô je, bez pogleda, pored milicije i carine. Pustili su ga

bez trunke sumnje, ali su zato mene uhvatili i ispitivali zašto slikam po aerodromu. Razbojnici im vršljaju ispred nosa, a oni mene vataju. Ja sam ovom društvu uvek bio sumnjiv. Slušaj me ti: jednom sam najebô što sam verovô ljudima, drugi put — neću. Ako ti se ovde ne sviđa, pakuj se i gubi...

(Prilazi Podstanarovim vratima, prislanja glavu, osluškuje.)

ILIJA: Nisu ludi ovi sa Istoka što su zatvorili granice, ne puštaju tuđ ološ da im vršlja po zemlji. Znaju oni s kim imaju posla.

(Viri kroz ključaonicu.)

ILIJA: On me je vidô na aerodromu. Rekô sam da sam ispratio prijatelja za London. Ako te pita da znaš... Inače, taj tvoj Podstanar trenutno razara jedan brak. Izabrao je za švalerku majku dvoje dece, po zanimanju novinarku. Odveo je kod prijatelja u stan. Šta misliš zašto? A? Nije zato što ti misliš, već da joj kaže šta i kako da piše. Usput može i to, što ti misliš, ali ćeš videti članak te gospođice, ja ću ti ga pokazati, kad uskoro napadne sve živo i mrtvo. On se uvlači gde god mu se pruži prilika. On radi tačno, po zadatku, onako kako je to napolju isplanirano.

(Zvoni telefon... Danica ustaje, prilazi aparatu, diže slušalicu.)

DANICA: Da... Koga?... Izvinite, koji broj tražite?... Ne, ne, pogrešili ste... Da...

(Žena spusti slušalicu, vrati se do stola.)

ILIJA: Ko je bio?

DANICA: Pogrešan broj.

ILIJA: Muški glas?

DANICA: Da.

ILIJA: Znaš koga je tražio?

DANICA: Ko?

ILIJA: Pa taj, što je pogrešio.

DANICA: Nekog Popovića.

ILIJA: Popovića?

DANICA: Da.

(Čovek gleda ženu, nemoćno se smeška i vrti glavom.)

ILIJA: E, Danice, Danice, ja sam znao da si ti naivna i . . .

DANICA: Glupa! Reci slobodno, rekao si mi to već hiljadu puta.

ILIJA: A šta drugo da ti kažem kad se ponašaš kô da si nenormalna. Mene su tražili!

DANICA: Tebe?

ILIJA: Da, mene! Proveravaju da li sam kod kuće. Danas me je vidô na aerodromu, a prošle nedelje u Košutnjaku. Oni odlaze tamo, kao trče, a usput se dogovaraju. Sad su zvali da vide hoću li se javiti. Ako se javim, onda su mirni, mogu da rade šta hoće. I zvaće ponovo. Shvatili su odakle im dolazi najveća opasnost. Neće me čuditi ako pokušaju, za koji dan, da me likvidiraju . . .

(Zvoni telefon. Žena se trže, ukipi. Ilija je pobeđnički gleda, osmehuje se, vrti glavom sveznajuće, i, polako, diže slušalicu.)

ILIJA: Šta sam ti rekô? Tačno sam znao. Kad ih čovek upozna, onda može sa sigurnošću da zna šta misle i šta će da rade . . . Halo? . . . Govorite glasnije, slabo vas čujem . . . Da . . . Koga? . . . Vi ste zvali malopre? Da, da . . . Jeste, jeste, oće centrala da pogreši jednom, ali ne sto puta . . . Druže, slušajte šta ću vam reći: možda je broj pogrešan, ali ste dobili onoga koga tražite . . . Nije vam jasno? Biće vam jasno, biće! Jebaću vam sve po spisku, ja vam kažem! Upamti šta sam ti rekô! Džukelo jedna!

(Ilija besno spusti slušalicu, pođe prema stolu, zastade, uhvati se za grudi . . . Žena skoči, prihvati muža, vodi ga do fotelje . . .)

DANICA: Je l srce? . . . Sedi . . . Šta ti je? Ilija?

ILIJA: Umorio sam se . . . Njih je stotinak . . . a ja sam sam . . . Jesam rekô da će ponovo zvati . . . Probode me opasno . . . Ne mogu da stignem na sve strane. Trčim, jurim . . .

(Žena iz kredenca vadi lekove.)

ILIJA: Sad više neće zvati . . . Ima desetak dana kako on sumnja u mene. Zna da sam mu na tragu . . . Slušaj Danice i upamti, dobro upamti, šta ću ti sad reći: ako mi se nešto desi, on će biti kriv . . . On ili neko od njegovih. Osećam da mi spremaju nešto gadno.

(Guta lek bez vode. Žena seda na naslon fotelje, brižno posmatra umornog, iscrpljenog muža. Spušta mu ruku na rame.)

ILIJA: Jesi prepoznala glas ovoga što je zvao?

DANICA: Ne.

ILIJA: Njegov glas . . . Govorio je kroz džemper. On će, uskoro, pokušati da me skloni s puta.

DANICA: Da te »skloni s puta«? Kako to misliš?

ILIJA: Da me ubije.

DANICA: Pobogu, Ilija, šta to pričaš?

ILIJA: Pričam ono što znam. Sve što sam dosad mislio da će se desiti — desilo se. Zato ti kažem i ponavljam: ako me jednom nema dva-tri dana, slobodno ga prijavi i optuži za ubistvo.

(Na vratima se začu zvono. Žena ustade, uplašeno gleda muža, koji joj mirno daje znak da otvori vrata . . . Danica odlazi u predsoblje, a Ilija iz kredenca vadi poveći nož. Skriva nož iza leđa i izviruje u predsoblje, odakle se čuje nerazgovetan razgovor . . . Danica se uznemireno vraća.)

ILIJA: Ko je?

DANICA: Prosjak. Premrla sam . . .

ILIJA: Prosjak?

DANICA: Dala sam mu deset dinara . . .

ILIJA: Jesi sigurna da je prosjak?

DANICA: Izgleda da jeste.

ILIJA: Sad će početi da nas posećuju njegovi prosjaci, majstori za kišobrane, seljaci sa kajmakom, oni što se raspituju za adrese . . . Držaće nam kuću pod prismotrom. Neko će stalno dežurati u blizini i javljati im kad krenemo iz kuće. Sve će pokušati da me onemoguće, ali, bojim se da su se zajebali. Njega

su za sve spremali, izuzev za mene. Borićemo se, prijatelju, pa ko kome dođe glave... Kožu ćemo skupo prodati... Nisam ni ja sam na ovom svetu. Pozvaću Đuru...

(Ilija okreće brojčanic telefona.)

ILIJA: Zdravo burazeru... Dođi do mene... Odmah dođi, važno je... Ne mogu ovako, preko telefona... Da... Ma, ne mogu... Nije to... Dođi... Ajde... *(Spusti slušalicu.)* Jes ti nekom nešto pričala?

DANICA: Nisam.

ILIJA: Ni Sonji?

DANICA: Ne.

ILIJA: Nikome ni reči. Ja ću sad ispričati Đuri, neka zna, ako mi se šta dogodi. On će vam uvek biti od pomoći... Je l ima piva u kući?

DANICA: Nema. Ima vina.

ILIJA: On pije pivo. Daj mi flaše... Ako ti nije teško, smotaj gužvaru.

DANICA: Pa de ćeš kad ti nije dobro... Evo, evo.

(Žena iz kredenca uzima pivske flaše, stavlja ih u torbu.)

DANICA: Kupi malo kobasica i sira... Umalo da zaboravim: javljao se kum Dragoslav, pita kad ćeš na posao?

ILIJA: Ne znam. Kad mi istekne godišnji odmor uzeću bolovanje. Ovo mi je sad najpreče... Zaključaj obe brave i ne otvaraj vrata dok ne čuješ ko je. Mogli bi i vama da se svete. Bojim se za Sonju. Razmišljao sam da joj uplatim neko putovanje. Nek se dete skloni dok ovo ne prođe.

DANICA: Tek je počela da radi.

ILIJA: Razgovaraćemo... Ajde, zaključaj. *(Ilija napusti kuću. Žena zaključava vrata, dva puta.)*

5.

POKUŠAJ UBISTVA

(Iste večeri, pola sata kasnije, dok je Danica pripremala sto za večeru, i usput nadgledala pečenje gužvare, na vratima se začu potmulo lupanje. Žena, prestravljena, izade u hodnik.)

DANICA: Ko je?... Ko je?

(Spolja se oglasi Ilija: Ja sam!... Žena otvori vrata i vrisnu. U sobu ulazi domaćin, krvavog lica i ruku. Odelo mu je iskidano, na desnoj nozi nema cipele. Svali se u fotelju, gotovo onesvešćen. Danica je podigla ruke, kao da se brani od užasa.)

DANICA: Ilija...

ILIJA: Tačno sam znao.

DANICA: Jooj, majko moja... Da zovem hitnu pomoć?

ILIJA: Šta sam ti rekô pre pola sata?... Jesam rekô da će pokušati da me ubiju... Nemoj nikog zvati... dobro mi je... Majku li im jebem zlikovačku... ceo život pokušavaju da me ubiju... ceo život...

DANICA: Nisu valjda pokušali...

(Žena se uzvrtela oko čoveka, skida mu sako, maramicom briše lice.)

ILIJA: Daj rakiju... Nema Đure?... Da i njega nisu napali? On nosi pištolj, al šta mu vredi ako mu zaskoče s leđa... Tačno sam znao. Nisam očekivao da će već danas... To je zapadni sistem: likvidacija

za likvidacijom, ubistva, atentati... Oni nemaju logore, jer nemaju nikog živog da zatvore... Groblja su njihovi logori... U ratu su me ranjavali, posle rata zatvarali, sad pokušali da ubiju...

(Danica je donela flašu rakije, misleći da će muž da pije, ali on sklopi šake.)

ILIJA: Nasp... da se dezinfikujem... Još, još... Vraćaju se, ponovo dolaze... Ako se ne budemo borili, sve će nas pobiti...

(Danica nali rakiju, Ilija je pljusnu po licu, skoči, urliknu od bola. Žena povuče beli stolnjak, dade ga mužu, koji privi platno na lice... Danica plače, pridržava »oslepelog« muža... Najzad, domaćin se smiri, sede, nategnu rakiju iz flaše, izvadi cigarete, i drhtavim rukama pripali.)

DANICA: Očeš mi reći šta je bilo?

ILIJA: Udario me kolima, ispred samoposluge. Ja pokušao da ga izbegnem, ali on skrenô i pravo na mene. Sva sreća da je prvo zakačio jedan kombi...

DANICA: Je l on bio u kolima?

ILIJA: Ko?

DANICA: Ovaj... Podstanar.

ILIJA: Nije, jedan od njegovih. Ne bavi se on likvidiranjem. Nisam ni mislio da će on direktno učestvovati. On plaća i organizuje, a drugi ubijaju. Ovog, što me udario, čini mi se, imam na jednoj fotografiji.

DANICA: Je l taj pobegô?

ILIJA: Pobegô bi da je mogô. Kad je tresnô u kombi, onda je mene zakačio zadnjim delom, a on se odbio i naleteo na zid. Odneli su ga u bolnicu... Došla milicija, pravila uviđaj. S njima sam se na krv posvađao. Napali mene što sam prelazio ulicu izvan pešačkog prelaza. Ja sam kriv što su pokušali da me ubiju. Izgleda, biću kriv dok sam živ.

DANICA: Jesi prelazio izvan pešačkog...

ILIJA: Jesam, al to nije važno u ovom slučaju! Udario bi me da sam bio na trotoaru. On je čekô parkiran, pa kad je video da prelazim ulicu, onda je

jurnuo i pravo na mene... Rekô sam mu, dok su ga bolničari ubacivali u ambulanta kola: »Za ovo ću ti se krvi napiti. Platićeš mi glavom kad-tad.«

DANICA: Tebe nisu telî da voze u bolnicu?

ILIJA: Jesu, ali ja nisam teo. Ja sam život prežalio, raščistio sam sa sobom, kao da me nema. Ne mogu mi ništa... Ova džukela nije dolazila?

DANICA: Nije. Rekô je Sonji da će ići u Niš, kod strine.

ILIJA: I ja ću u nedelju do Niša. Idem da vidim u kakvoj se to jazbini okotio ovakav krvnik. To mora da je leglo...

(Začu se zvono na ulaznim vratima. Žena pođe, ali je muž zadržâ. Ilija iz kredenca uzima nož i odlazi da otvori vrata... Vraća se sa bratom blizancem — Đurom: malim, zdepastim, krivonogim čovekom u crnom, iznošenom odelu. Đura je skamenjen. Posmatra unesrećenog brata, ne može da se pomeri... Doneo je kilo kafe i nekoliko paketića toalet papira.)

ILIJA: Ajde...

DANICA: Izvoli, Đuro...

ĐURA: Crni Ilija... Šta ti je?

ILIJA: Ništa. Spusti to... Sedi.

ĐURA: Gde nastrada?

ILIJA: Ispred samoposluge, malopre. Udari me jedan kolima.

ĐURA: C, c, c, c... Jes nešto polomio?

ILIJA: Izgleda da nisam. Boli me plečka i glava... Sedi.

ĐURA: Ti moraš u bolnicu na rendgen. Ko zna šta ti je povređeno. Spremi se, pa ću te...

ILIJA: Ma nije ništa. Zahvatio me preko kolena i bacio na trotoar... Sedi... Sva sreća da sam pao na jednog prolaznika.

ĐURA: Mogô si načisto da stradaš.

ILIJA: Mogu još, ovo je tek početak. Zato sam te i zvao, ako mi se nešto desi da budeš u pomoći

mojima. Da im se nađeš, pripomogneš, da ne ostanu, što se veli, same na svetu . . .

(Đura gleda čas brata, čas snaju, i dalje stoji, držeći poklone. Ilija povlači stolicu, pokazuje mu da sedne.)

ĐURA: Ne mogu, bre, da sednem kad te vidim takog . . . Što snaja plače?

ILIJA: Ne mogu da ti pričam dok ne sedneš. Nije problem u dve reči, s nogu . . . Daj onu rakiju. Nema od plakanja pomoći . . . Šta s to donô? Nisi trebô. Izvini na ovom svetlu, pregorele nam bele sijalice. Sedi.

ĐURA: Snajka, šta je bilo, oće mi neko reći? Zašto plačeš?

(Danica sipa rakiju u čašice. Đura konačno seda, ali odmah ustaje: iz zadnjeg džepa vadi pištolj, koji mu smeta — premešta ga u unutrašnji džep sakoa.)

DANICA: Ilija će ti ispričati. Sedi Đuro, saslušaj ga. Ti si pametan, reci šta da radi.

ILIJA: Živeli . . . Mislio sam, može čoveka svako zlo da snađe, ne znaš šta nosi dan, šta nosi noć, ali ovo . . . Prosto nisam pametan . . . Đuro, brate, veliko me zlo snašlo.

ĐURA: Neka bolest?

ILIJA: Kamo sreće da je bolest.

ĐURA: Pričaj, majku mu, sav se oznoji.

ILIJA: Ti znaš da imamo podstanara.

ĐURA: Znam. Čuo sam od Sonje.

ILIJA: Da ne izgori gužvara?

DANICA: Neće.

ILIJA: E, pa vidiš, on je kod nas došô pre osam meseci. Živeo je mirno, tako, po strani: dobar dan — dobar dan, zdravo — zdravo, on tamo, mi ovde, ima zaseban ulaz, nismo ga skoro vidali . . . Među- tim, on je meni bio sumnjiv od prvog dana: sve se nešto krio, šunjô, dovodio neke mračne spodobе i protuve, izlazio da šeta u ponoć . . .

(Ilija oprezno ustaje, prilazi Podstanarovim vratima, prislanja čašu na vrata, pa glavu na čašu,

osluškuje . . . Odlazi do kredenca, uključuje radio, pojačava melodiju. Vraća se, seda naspram brata.)

ILIJA: Izvini, nemam piva. Kad me udario, razbio mi sve flaše . . . Pre mesec i nešto dana, dobijem ja poziv iz SUP-a.

ĐURA: Iz SUP-a? Nešto proveravaju?

ILIJA: Sve ćeš čuti. Prvo sam mislio da me zovu zbog mene. I sam znaš, kad jednom odležiš, nikad nisi miran, stalno misliš da te neko kontroliše. Još da nesreća bude veća, znam da ništa nisam učinio. Mislio sam, ova situacija u svetu, pa onda, mnogo se piše o tome . . .

ĐURA: Jesu mene pominjali?

ILIJA: Što tebe?

ĐURA: Pa, zbog onoga . . . I onda su prvo tebe . . . A onda mene.

DANICA: Ispričaj lepo šta je bilo. Samo zaobila- ziš i . . .

ILIJA: Ti da ćutiš! Kad sam govorio da nam nije potreban podstanar, tela si oči da mi izvadiš!

ĐURA: Ilija! Oš reći o čemu se radi?!

ILIJA: Oću, kad ona prestane da se meša. Da nisi više reč rekla! Sve ona zna . . . Odem ja u SUP, javim se: dobar dan — dobar dan, vi ste taj i taj, ja sam taj i taj . . . Danice, pojačaj radio, može nas neko čuti . . .

(Melodija iz radija nadjača Ilijinu priču. Đura ga ukočeno netremice gleda.)

II ČIN

6.

BRAĆA

(Uveliko je svanulo. Danica sedi u fotelji, pospana, umorna, izmučena. Ilija naliva piće bratu Đuri, koji šeta, krstari sobom.)

ILIJA: Eto... Pričô sam ti celu noć, a ispričô sam samo jedan deo. Ostalo ćeš videti na slikama...

(Đura zastade. Gleda kroz prozor, cupka na petama... Prilazi Danici, spušta joj ruku na rame.)

ĐURA: Snajka, idi, lezi... Ajde, nemoj da se mučiš...

(Žena ustaje, osvrće se, odlazi prema sobnim vratima.)

DANICA: Je l vam treba šta?

ĐURA: Samo ti lezi... Ovo je naša stvar.

(Danica ulazi u spavaću sobu. Zatvara vrata. Đura se vraća do prozora, čuti, gleda napolje... Ilija gubi strpljenje, vrpolti se, posmatra zamišljenog brata.)

ILIJA: I... šta kažeš?

ĐURA: Ništa.

ILIJA: Kako »ništa«?

ĐURA: Lepo... Ništa... Šta da ti kažem kad se ponašaš kô da sam ti krvni neprijatelj. Zašto si me sad zvao?

ILIJA: Pa...

ĐURA: Ako se tebi »nešto desi« da brinem o

Danici i Sonji? To si mogô da zoveš i moju Smiljku. I ona bi im pomogla... Kunem ti se, dođe mi da odem i da ti se više nikad ne javim. Eto šta mislim... Zoveš me kô da sam ti strina, a ne brat, blizanac. Serem ti se na takav poziv!

ILIJA: Ja sam mislio...

ĐURA: Šta si mislio? Šta si ti mislio? E, moj Ilija, ... Ne znam šta da ti kažem... Mesec dana ti je glava u torbi, ja osećam nešto se događa, nešto nije u redu. Zovem, pitam, javljam se, ti lažeš, Sonja laže, svi lažu, a ja lepo slutim neko zlo vas snašlo. Majku mu jebem i sa životom, ako smo dotle došli da preda mnom krijete, onda ćemo se razići, pa svak na svoju stranu... Šta bi ja ljudima rekô da si ti stradô? »Nisam ništa znao?« Dovodiš me u situaciju da se osećam ko poslednji bednik. Umesto da si došô, čim si primetio, i rekô: taka i taka stvar, pa da smo se organizovali, ima nas Čvorovića, hvala bogu... Da razbucamo govna. Ti rešio, vodiš sam svoj rat protiv imperijalističke bande. Od mene kriješ?

ILIJA: Đuro, brate, nisam mislio... Hteo sam...

(Ilija ustaje, prilazi bratu, širi ruke nemoćno... Čute, gledaju se. Zagrlje se, kao da se nisu videli sto godina... Izmirenje prekida zvono sa ulaznih vrata. Ilija proviri u hodnik, osvrće se... Đura izvadi pištolj, repetira ga, rukom pomeri neodlučnog brata i, spreman na sve, izade u hodnik... Spolja se začu Sonjin glas.)

ILIJA: Sonja ništa ne zna. Pred njom ni reči. *(Đura je otključao vrata. Sonja je ušla nasmijana, raspoložena. Stric skriva pištolj iza leđa; zadenu ga za pojas kad devojka prođe.)*

SONJA: Dobro jutro, čika Đuro.

ILIJA: De si ti celu noć?

SONJA: Bila sam dežurna.

ĐURA: Ilija, odvezi me do kuće. Treba da uzmem neke stvari.

ILIJA: Odma. I ja imam posla u gradu... Ne-

moj da budiš majku, nije celu noć spavala, mučila je kostobolja.

ĐURA: Zdravo, Sonja. Videćemo se po podne . . . Ajde, Ilija.

(Braća na brzinu napustiše kuću. Sonja sačeka da krenu kola, prati ih kroz prozor, a onda priđe telefonu, okrete brojeve.)

SONJA: Molim vas, mogu li da dobijem Petra . . . Da . . . Budite ljubazni . . . Zdravo . . . Dobro sam, nikad bolje . . . Možda . . . *(Smeje se.)* Da . . . Vodim te na ručak . . . Zašto? Zato što volim da ručam s tobom. Ako hoćeš, mogu da smislim i neki razlog . . .

(Otvoraju se vrata spavaće sobe. Umorna, izmučena, neispavana, Danica sluša kćerkin razgovor.)

SONJA: . . . Da svratim po tebe? . . . Neće biti malo nezgodno . . . *(Smeje se.)* Važi . . . Čao . . . Ej! Ponesi one knjige . . . Da . . . Čao . . .

(Sonja spusti slušalicu, okrete se.)

DANICA: S kim si razgovarala?

SONJA: Probudila sam te? Izvini . . .

DANICA: Pusti me. Pitam: s kim si razgovarala?

SONJA: Mama, šta ti je . . .

(Danica se vraća u sobu. Zastaje na vratima, okreće se, govori s prezirom i gađenjem.)

DANICA: Stidi se. Šram te bilo. Može ti otac biti.

(Majka zatvori vrata.)

7.

»SVE JE SUPROTNO OD ONOGA ŠTO IZGLEDA DA JESTE«

(Ilija je namestio platno, uključio mali projektor, poredao stolice kao u bioskopu. Pokazuje Danici i Đuri da sednu . . . Odlazi, gasi crveno svetlo. Vraća se do projektora.)

ILIJA: Sad ćete videti koja je to mafija, gde se sastaju i kako su organizovani.

(Platno obasja PRVI SLAJD: Podstanar, u društvu čoveka i žene, šeta pokraj reke . . . Ilija čita podatke iz poveće sveske. Đura posmatra sliku i nešto beleži u svoj notes.)

ILIJA: Ada Ciganlija, petog marta u dvanaest i dvadeset. Slikô sam ih iz kola, u vožnji, jer je bio brisan prostor . . . Danice, šta bi rekla da ti neko pokaže ovakvu sliku, a da ne znaš o čemu se radi?

DANICA: Ništa. Ljudi šetaju.

ĐURA: To bi i moja Smiljka rekla.

ILIJA: Nemoj, Đuro, svako bi to rekô, dok se ne upozna sa svetom špijuna. Ništa ne primećuješ. Mogu da ti rade šta hoće, mogu pred tobom da se dogovaraju, ti si jednostavno slep i gluv . . . U ovom poslu ima jedno osnovno, sveto pravilo: Sve je suprotno od onog što izgleda da jeste. Danice, šta bi rekla, ko je ovaj čovek, da ga sretnoš na ulici?

DANICA: Pa . . . običan čovek . . .

ILIJA: Službenik, činovnik, nastavnik . . . A on je naučnik, radi u Vinči.

ĐURA: U Vinči? C, c, c, c, . . . Sad mi je sve jasno.

ILIJA: Je l znaš ti šta je to Vinča? Danice?

DANICA: Čula sam.

ILIJA: Čula si za Vinču, kô što si čula za Tošin bunar. Vinča je naš najveći nuklearni centar.

ĐURA: To je ono, snajka, što velike sile kriju u neprohodnim planinama, sto metara pod zemljom. To je svuda, sem kod nas, prva državna tajna.

ILIJA: Naučnik šeta sa špijunom i priča li priča.

ĐURA: Niko ne kontroliše naučnika s kim se viđa, družu.

DANICA: A ko je ta žena?

ILIJA: Naučnikova švalerka. Majka dvoje dece. *(Na platnu se pojavi DRUGI SLAJD: Podstanar, Naučnik i Švalerka ručaju na jednom od splavova-restorana. Naučnik drži poveći papir, koji Podstanar, malo nagnut, pažljivo posmatra. Švalerka razgovara sa kelnerom.)*

ILIJA: Isti dan, dva sata kasnije. Naučnik pokazuje plan Vinče. Pola sata je objašnjavao. Ovaj je samo slušô i gledô. On je u terorističko-špijunskim centrima naučen da sve pamti. Ima slučajeve da iz jednog čitanja zapamte po deset stranica sitno pisanog teksta . . .

DANICA: A kelner?

ILIJA: Šta . . . kelner?

DANICA: Tu je kelner?

ILIJA: Jeste, tu je. Oni to i rade javno, da ne bi izgledalo tajno. Ovako, sede ljudi, ručaju i časkaju. Ko će se baviti špijunažom na javnom mestu. Zato sam rekao: Sve je suprotno od onog što izgleda da jeste . . . Kad su dobro proučili plan, onda ga je Naučnik zgužvô i bacio u Savu. Kao najobičniji papir. Zašto? Da ga je spaljivô, svi bi obratili pažnju, ovako, bacio ga je kô praznu kutiju duvana . . .

(TREĆI SLAJD: Zgužvani papir plovi Savom.)

ILIJA: Reka nosi plan prema špicu Ade. Ja ga pratim, a onda se, kod jedne kućice, skidam i ulazim u vodu. I taman da ga uhvatim, na dvadesetak metara od obale, kad jedan kreten naiđe čamcem i pravo preko plana. Nestade papir . . .

DANICA: Crni Ilija, kupô si se u martu?

ILIJA: Kupô sam se. Skočio bi u kazan s vreloom vodom za takav dokaz . . .

(ČETVRTI SLAJD: Podstanar, Naučnik, Švalerka i još jedna žena, ulaze u Narodno pozorište.)

ILIJA: Uveče su išli da gledaju operu. Pridružila im se i ženska ovog našeg, inače novinarka. Okružen je ljudima sa položaja. Nema u njegovom društvu običnog sveta. Kome on pruži ruku, znaj da je dotični neko i nešto . . . Špijuni su među nama, samo ih treba znati — prepoznati. Sad, kad vidim čoveka, tačno znam šta je . . . Kad su ušli, ja sam kupio kartu pa za njima. Oni u salu, ja na balkon.

DANICA: Bio si u pozorištu?

ILIJA: Da.

DANICA: Šta si gledô?

ILIJA: Njih . . . Opera mi je bila u drugom planu.

ĐURA: Šta sve čovek mora da pretrpi zbog razbojnika.

ILIJA: Čudio sam se zašto idu na operu, ali, kad je predstava počela, sve sam shvatio; mogli su na miru da se došaptavaju, jer se oni sa bine non-stop deru . . . Međutim, glavni razlog je bio u pauzi . . . *(PETI SLAJD: Četvoro, već sumnjivih, u foajeu razgovaraju sa još troje posetilaca — dva čoveka i jednom ženom . . . Đura uperi prst na jednog od novih ljudi.)*

ĐURA: Znam ga!

ILIJA: Doktor Stanislavljević. Hirurg.

ĐURA: I ti ga znaš?

ILIJA: Saznô sam ga.

ĐURA: On me operisô.

ILIJA: A ovaj gospodin je profesor na Filozof-

skom fakultetu. Ovo je profesorova švalerka. Majka . . .

DANICA: Svi imaju švalerke?

ILIJA: Svi.

DANICA: Kad izdaju žene, što ne bi i zemlju . . . Bože, Bože, kakvi su to ljudi?

ILIJA: Slikô sam ih sa stepenica, iza stuba. Kad ih čovek ovako vidi, rekô bi da su se slučajno sreli. Kako su se samo iznenadili i izljubili. Šta ima jedan krpiguz da se ljubi sa profesorom i doktorom? Kakva je njegova veza s njima i njihova s njim? Šta ih to okuplja i o čemu mogu da razgovaraju? O novim krojevima gaća?

ĐURA: Doktora prepusti meni, stanuje u mom kraju.

ILIJA: U pozorištu su se zadržali do kraja predstave, da ne bi bili sumnjivi.

(ŠESTI SLAJD: Celo društvo iz pozorišta je u kafani. Zabeleženi su u trenutku kad nazdravljaju, podignutim čašama.)

ILIJA: Iz pozorišta su prešli u »Tri šešira«, što im je i bio cilj susreta. Računali su, ako ih neko prati, odustaće zbog opere, pa posle mogu mirno da odu u kafanu. Međutim, nisu računali da ima ljudi spremni na sve.

DANICA: Ko sve to plaća: ručak na Adi, večera u »Tri šešira« . . .

ĐURA: Plaća onaj za koga rade. CIA, snajka CIA. Uništili su pola sveta!

ILIJA: Dalje nisam mogô da ih slikam, jer me jedan konj od kelnera izbacio iz kafane. Mislio da sam ulični fotograf. Tako naši ljudi štite špijune. Razišli su se oko dva po ponoći. Pravili su se da su pijani. Onaj naš je išô zagrljen sa naučnikom. Šećeraš, a pije i jede kô stoka. Sve je lagô . . .

DANICA: Šta će biti sa Vinčom? Da li u Vinči nešto sumnjaju?

ILIJA: Sumnjaće. Poslô sam im pismo. Upozorio sam ih da pojačaju samozaštitu, kontrolu i nadzor

nad objektima i ljudima. Napisô sam da nije isključena diverzija.

(SĀDMI SLAJD: Podstanar, Naučnik i Doktor, u lovačkim odelima, sa puškama »na gotovs«, šetaju nepreglednim poljem. Ispred njih trčkara pas ptičar.)

ILIJA: Nedelja, 7. mart, na poljima ispod Kosmaja, izvode čistu vojnu vežbu pod firmom lova na fazane. Prvo: pucaju bez prekida, a ništa ne ubijaju, što znači da im je osnovni cilj uvežbavanje streljačke sposobnosti, a ne lov. Drugo: održavaju kondiciju, prelazeći po petnaest-dvadeset kilometara. Treće: organizovani su po sistemu trojki, a poznato je da su trojke osnovne jedinice diverzantskih grupa. I, četvrto: cilj tolikih kretanja je izučavanje terena oko Beograda. Danas love ovde, sutra love tamo, preko-sutra onamo, mic po mic, lov za lovom, uloviše oni geografski položaj uže Srbije. Vide gde se šta radi, šta je u planu, razgovaraju sa seljacima o raspoloženju u narodu . . .

(OSMI SLAJD: Krupni plan psa, koji je iskezio celjusti.)

ĐURA: Šta je ovo? Da te nije napô?

ILIJA: Jeste. Ja sam ih pratio na razdaljini od oko sto metara. Bio sam u jednom žbunu, kad pašće jurnu pravo na mene. Ne može mi ništa, udavio bi ga kô pile, al sam se uplašio da će me otkriti. Čučeci, u skokovima, pobegnem u jedan šumarak, kad njih trojica osuše paljbu. Sjurim se u neku jarugu, pa kroz potok, voda do grla, pobegnem na drugu stranu. Gađali su me pola sata.

DANICA: Crni Ilija, mogli su te ubiti.

ĐURA: To su i teli. Ubistvo u lovu ne podleže Krivičnom zakonu. Nema lova bez ubistva. To se sve podvodi pod nesrećan slučaj. U našem selu kad neko nekoga mrzi, samo ga pozove u lov. Tako bilo jedno vreme, dok se selo ne prepолоvi. Na jednog zeca su dolazila po dva seljaka. Šta smo se toga nagledali, Ilija?

ILIJA: Ih!

ĐURA: Vraćaju se lovci iz lova, a mi dečurlija istrčimo na sokak da i sačekamo. Prvo idu nji trojica-četvorica, nose zečeve i fazane za pojasom, a onda idu kola koja nose mrtve lovce. Bude i više u kolima neg divljači. Tačno se znalo koje se godine lovi koja familija. Je l se sećaš kad su Markovići pozvali Babiće u lov na divlje svinje?

ILIJA: U novembru, četres osme, kad se selo podelilo, za i protiv.

ĐURA: Odu jedno jutro, a uveče se vratiše Markovići: nose jedno prase i sve Babiće. Šta je bilo? Opalila puška slučajno. Kako jedna puška da ubije nji petoricu? Išli jedan za drugim. Sledeće zime, Babići u lovu na divlje guske, ubiše jedno gušče i šestoricu Markovića . . . Šta je to?

(DEVETI SLAJD: Podstanar izlazi iz Francuske ambasade u pratnji jednog čoveka.)

ILIJA: Sutradan je, oko podne, bio u Francuskoj ambasadi. Zadržô se pola sata. U Ambasadu je ušô sa tašnom, a, kô što se vidi, izašô bez tašne . . . Sve što su »ulovili« predô je francuskoj tajnoj službi. Podaci su preneseni, diplomatskim kanalima, u Pariz, a iz Pariza u Vašington, onom kauboju. Fašizam je bio dečja igra prema ovim zlikovcima!

(Ilija isključuje projektor, pali svetlo . . . Đura ustaje, zabacuje ruke na leđa, zamišljeno šeta. Danica se usudi da ga opomene.)

DANICA: Đuro, zakasnićeš na posao.

ĐURA: Bez brige, na bolovanju sam . . . Slušaj Ilija: nas dvojica moramo ozbiljno da razgovaramo. Ovo se ovako ne radi. Sve ove slike možeš da im pošalješ za uspomenu. Ti nemaš nikakve materijalne dokaze. Nemaš ništa opipljivo da priložiš uz slike. Ej, bre, čoveče, krenuo si protiv krvnika sa foto-aparatom! Da si mene pitô, već bi i imali u šakama. . .
(Na vratima se začu zvono.)

ILIJA: Vidi ko je!

DANICA: Ne smem.

ILIJA: Pogledaj. Šta se bojiš kad smo nas dvojica tu.

(Žena izađe u predsoblje. Čuje se otključavanje vrata i nejasan razgovor. Ilija uzima nož, a Đura poteže pištolj. Izviruju . . . Danica se vraća — premrla od straha.)

ILIJA: Ko je?

DANICA: Neki čovek. Raspituje se za familiju Davidović. Kaže da stanuju u našoj ulici.

ILIJA: Nema Davidovića u našoj ulici.

DANICA: I meni se čini.

ILIJA: Daj pištolj . . . Znam koga traži.

(Ilija zgrabi pištolj, repetira ga i izađe u hodnik. Čuje se njegov razjareni glas.)

ILIJA: Koga tražite?! . . . Slušaj prijatelju, ako mi još jedan od vas uđe u dvorište, ubiću ga bez razmišljanja! Marš napolje! Marš! . . . Šta, još i pretiš? Stani! Stoj!

(Odjeknuše dva pucnja . . . Žena se skupi, pride Đuri, koji je zagrlj i umirujuće potapša po ramenu . . . Ilija se vraća, čvrsto stežući pištolj.)

ILIJA: Neće mu više pasti na pamet da me uhodi i špijunira. Sigurno spremaju nešto.

ĐURA: Ajmo Ilija! Požuri. Ja ću im doći glave.

DANICA: De će te?

ILIJA: Lezi, spavaj.

ĐURA: Snajka, javi Smiljki da me ne čeka do daljnjeg.

ILIJA: Zaključaj dobro vrata.

(Ilija i Đura na brzinu napustiše kuću . . . Dok se u dvorištu čuje paljenje, pokretanje i udaljavanje kola, Danica okreće brojeve telefona.)

DANICA: Sonja . . . Dođi . . . Ako možeš odma, molim te . . . Jeste . . . Čim završiš posao, pravo kući . . .

8.

RASPRAVA O OCU

(Posle duge priče, Danica i Sonja sede za stolom. Čute . . . Kćerka posmatra umornu, izmučenu majku . . . Iz dvorišta dopire lajanje psa.)

SONJA: Ne mogu da verujem . . . Koliko to traje?

DANICA: Koje?

SONJA: Pa to, sa Podstanarom i špijunima?

DANICA: Četres dana . . . Ko četres godina.

SONJA: Tata više ne ide na posao? Na bolovanju je?

DANICA: Ne. Sad je uzô neplaćeno, a Đura je na bolovanju.

SONJA: Što se ne penzioniše. Mogao je da ode u penziju pre pet-šest godina.

DANICA: A od čega bi živeli? Je l znaš kolika bi mu bila penzija? On je u preduzeću krio da je bolestan . . . Već smo u dugovima dovde, a sad pogotovu. Sve sam finansira. Zadužio se preko pet miliona.

SONJA: Zbog ovoga?

DANICA: Jeste. Kupio je, prvo, fotografski aparat sa durbinom, onda neki aparat za prikazivanje slika, pa magnetofon . . . Za vučjaka je dao osamsto iljada.

SONJA: Za ovu džukelu u dvorištu?

DANICA: To je rasan, dresiran pas. Đura ga nabavio preko veze.

SONJA: Zašto je otišao u Niš?

DANICA: Da obiđe familiju ovog . . . Saznao je da su mu otac i brat, posle rata, bili u zatvoru. Otišô je da vidi zašto su zatvarani. Misli da mu je cela familija razbojnička.

SONJA: I Đura je s njim?

DANICA: Nije. Đura je ostô da prati ove i da digne kredit na jedanaest miliona. Idu, sledeće nedelje, za Pariz . . .

(Devojka pripaljuje cigaretu. Majka je zabrinuto gleda.)

DANICA: Što ti se tresu ruke? Je l s umorna?

SONJA: Malo. Imam posla . . .

DANICA: Eto . . . On mi je strogo zabranio da ti pričam, al ja više nisam mogla da izdržim. Bilo mi je došlo da svisnem . . .

SONJA: Mama, šta ti misliš o svemu tome?

(Danica nemoćno, brižno, sleže ramenima.)

SONJA: Tata sigurno ne bi pristao da ode do lekara?

DANICA: Zbog srca?

SONJA: Ja bih to izvela da bude kao zbog srca.

DANICA: A zbog čega onda?

SONJA: Zbog glave.

(Danica pogleda kćerku iznenađeno, zbunjeno.)

DANICA: Kako to misliš »zbog glave«?

SONJA: Lepo: otišao bi kod kardiologa »zbog srca«, a ja bih dovela prijatelja psihijatra da ga detaljno pregleda. Tata ne bi primetio o čemu se radi.

DANICA: I?

SONJA: I — da se leči.

DANICA: Od srca?

SONJA: Mama . . .

DANICA: Reci mi kratko i jasno od čega da se leči?

SONJA: Zar moram sve da ti objašnjavam kô malom detetu? Njemu su živci popustili, uvrteo je u glavu da ga progone i prate, a u stvari on progoni

čoveka i prati nepoznate ljude. Ne ide na posao, zadužuje se, kupuje gluposti, dovlači aparate i pse. Ubiće nekog, strpaće ga u ludnicu. Pod hitno mora da se leči.

(Majka ustaje . . . Posmatra kćerku mirno, hladno.)

DANICA: Je li ti misliš da je tvoj otac lud?

(Devojka ćuti.)

DANICA: Čuješ li šta te pitam: je li misliš da je on lud?

SONJA: Mislim da jeste.

DANICA: Otac lud?

SONJA: Da. I biće mu sve gore.

DANICA: Onda, ako tako misliš, onda nas dve nemamo više šta da razgovaramo. Ja sam te zvala da mu pomogneš, da ga posavetuješ šta da radi, kako da izađe nakraj sa razbojnicima . . . A ti . . . ti hoćeš da ga strpaš u duševnu bolnicu, da ga proglase ludim, da ga vežu i drže među pravim ludacima! Ti hoćeš . . .

SONJA: Mama . . .

DANICA: Ti hoćeš da ga poniziš, da mu se svet smeje, da ga se prijatelji odreknu, da familija priča kako je Ilija poludeo. A ja znam zašto ti to radiš! Nemoj misliti da nisam upoznata! I, vidiš, sad mu još više verujem. Jesi bila sa ovim zlikovcem na ručku, u četvrtak?

SONJA: Da . . . I to znate?

DANICA: Sve mi znamo, dušo moja. Ima četiri-pet meseci kako se vas dvoje nešto domundavate . . .

SONJA: Mama, molim te, ako je moguće, da razgovaramo ozbiljno i pametno. Na taj ručak, u četvrtak, on je pozvao mene i Dragana, ali Dragan nije mogao da dođe jer . . .

DANICA: Jer mu ti nisi rekla.

SONJA: Rekla sam mu.

DANICA: Nisi mu rekla!

SONJA: Pa . . . nisam.

DANICA: Nemoj mene da lažeš!

SONJA: Na ručak me je zvao da me pita šta se

dogada u našoj kući. Rekao je da se zbivaju neke čudne stvari. Ja nisam ništa znala da mu kažem.

DANICA: Sad ćeš mu sve reći?

SONJA: Neću, ako otac prestane da ga prati i progoni.

DANICA: Ako ga pusti da na miru vršlja i radi, da na miru uništava ljude i celu zemlju. Je li, Sonja, kad već ovako razgovaramo, oču da te pitam nešto: je li ti misliš da je tvoj otac pokvaren i zao čovek?

SONJA: Ne mislim. To nikad nisam rekla.

DANICA: Je li nekome do sada učinio neko zlo? Je li pomagô i blišnjima i daljima, je li pomagô i prijateljima i poznanicima i ljudima koje je prvi put vidô. Sve je to činio čista srca i bez ikakve računice?

SONJA: Jeste.

DANICA: Lepo je da mu bar nešto priznaješ. Znači, dok je brinô o nama, o kući, o tvome školovanju i neradu, onda je bio pametan, a sad, kad brine brigu za celo društvo, za ceo narod, sad je lud, jer ti od toga nemaš nikakve koristi. Pet godina te je izdržavao, a ni jedan jedini put te nije upitô: »kad misliš da mi se skineš s grbače?« Ni jedan jedini put! I sad, čim si se dočepala svog dinara, došla si da mu se zahvališ, da ga strpaš u ludnicu! Šta ti misliš, glupačo jedna, kako bi se on osećô kad bi saznao šta mu spremaš? Šta misliš da li bi mu srce izdržalo kad bi ustanovio da si ga na prevaru odvela na pregled za ludake?! On bi tog trenutka, od muke, umro! Ja ne znam šta si ti imala sa ovim razbojnikom, to nek brine onaj tvoj govнар, ali te upozoravam, ako se opet budete vidali, da o ovome ne govoriš ni reći.

SONJA: Mama . . .

DANICA: Zapamti: ako mu preneseš jednu jedinu reč, nemoj ovamo više dolaziti, nemoj me zvati, a ja ću se pomiriti da te nema . . . Ocu je često bilo teško u životu, proživeo je vek kao pas, crnčio je, radio, podnosio uvrede i ponižavanja, ćutô i trpeo, jer se to ticalo samo njega, a on sebe nije žalio. On je sebe svikô na muke i zlopaćenja; sad mu

je najteže, jer se upustio u borbu za druge, za zemlju i narod. On će u tome istrajati, mada može i da strada, jer se protiv njega i njegovog brata zaverilo na stotine kriminalaca i razbojnika. Iz ove kuće mora mu se pružiti najveća pomoć. Iz ove kuće, osim one džukele, niko mu neće raditi o glavi. Tvoj otac je za mene svetinja, kao Bog, pa ako nekad i pogreši, pogreši samo zato što ljudima želi dobro . . . *(Kćerka skuplja svoje stvari . . . Stavlja u tašnicu cigarete, upaljač. Uzela je i poveći papir, koji bezvoljno, jadro pokazuje majci.)*

SONJA: Venčanicu nisi ni pogledala.

DANICA: Nisam i neću.

SONJA: Misliš da su Draganovi roditelji bili na venčanju?

DANICA: Znam da nisu.

SONJA: Bili su samo kumovi . . .

DANICA: Dragan je sigurno hteo da zove njegove i nas dvoje.

SONJA: Jeste.

DANICA: Ali ti nisi dozvolila.

SONJA: Ne volim ceremonije.

DANICA: Ne voliš ti nešto drugo, a ne ceremonije.

SONJA: Šta to »drugo«?

DANICA: Ne voliš oca, jer misliš da je lud. Sumnjaš ti u njega već duže vreme. Vidim ja kako ga ti gledaš, kako ga ispituješ . . . Plašila si se da na venčanju napravi nešto, pa da se Draganovi roditelji ne zabrinu za potomstvo, jer ako je deda lud, onda je veliko pitanje kakvi će biti unuci. Zbog toga nas nisi zvala, mada si govorila kako nećeš praviti svadbeni ručak bez nas dvoje. Neka, dete, neka ti je prosto, možda nismo ni zaslužili. Samo, ja ti kažem, gorko ćeš se kajati kad se dokaže da je otac bio u pravu, kad mu priznaju sve muke i stradanja. Gorko ćeš se kajati, al će ti biti kasno. I ja te, kao majka, savetujem da se ne udružuješ sa zlikovcima. Otac ima dokaze koji će ih oterati na robiju . . . I još

nešto: otac sve zna, jasno mu je da nas izbegavaš zbog njega, ali čuti i trpi, guta to kô otrov, sklanja ti se s puta kao da je on tvoj dužnik, a ne ti njegov. Otac je veliki čovek, to sam oduvek znala, ali nisam znala da si ti tako mala, jedna i prokleta!

(Sonja zgrabi tašnicu, osvrnu se po kući kao da je nešto zaboravila, pa briznuvši u plač izjuri napolje. U dvorištu je dočeka i isprati lajanje vučjaka.)

SVE GORE OD GOREG

(Danica pomaže mužu da skine mantil . . . Ilija je umoran ali i zadovoljan, posle obilaska Niša.)

DANICA: Nisam oka sklopila. Bar da si se javio . . . Šta je bilo u Nišu? Zašto si se tolkô zadržô?

ILIJA: Nisam ni morô da idem. Sve sam znao . . . Daj mi rakijicu. Ne iz kredenca, ima litra u tašni. Dobio sam kilo domaće lincure od njegovog strica . . . Je l dolazio Đura?

DANICA: Svraćô noćas po uže.

ILIJA: Kako uže?

DANICA: Za veš. Došô u ponoć, uzô uže i otrčô. Poludeo je što se nisi javio . . . Ovo pašče samo laje i kidiše na sve živo. Krvolok.

ILIJA: Sortan pas . . . Deda mu bio graničar.

DANICA: C, c, c . . . Deda mu čuvô zemlju, a on je izdaje.

ILIJA: Ma, deda ovog paščeta. Kerov deda.

DANICA: Aaaaa . . . Samo da si se ti meni vratio živ i zdrav.

ILIJA: Da ti pravo kažem, nije mi bilo svejedno. Međutim, razbojnikov stric retko fin čovek. Dočeka me kô najrođenijeg. Sve mi je ispričô. Familija se posvađala na suđenju četres šeste.

DANICA: I stricu bilo suđeno?

ILIJA: Ne, stric svedočio. On i je i raskrinkô . . .

Prava domaćinska rakija . . . Otac i brat ove džukele, saradivali sa okupatorima i domaćim izdajnicima. Šili odela za neprijatelje. Otac mu bio osuđen na šest i po godina, a brat na četri. Nije dokazano da su šili uniforme, mada stric tvrdi da su i to radili . . . Čim izišô iz zatvora, brat mu prebegô u Grčku, pa iz Grčke u Francusku. Odnô je, stric se kune, najmanje deset kila zlata. Od tog zlata je otvorio dućan. Bili truli kapitalisti. Stricu nisu ostavili ni dinara . . . Znao sam ja da ovako đubre mora biti iz razbojničke kuće, ne može da postane tolki zlikovac sam od sebe, naprećac, mora nešto da nasledi po krvi i vaspitanju, to se ne stvara parama i vrbovanjem, to se rađa, odgaja i vaspitava da bude đubre, izdajnik i zlikovac. Posle dođu parô. Sve sam ja tako mislio, dok sam putovao tamo, kad ono još gore.

DANICA: Strašno . . . Pa sad, nek mi neko kaže da nisi u pravu.

ILIJA: Ko da kaže?

DANICA: Bilo ko . . . A kako si ga naveo da ti priča?

ILIJA: Predstavio sam se kô novinar. Rekô sam da pišem feljton o domaćim izdajnicima. Kad je čuo, stric me uveo u kuću, izneo slike i novinske članke sa suđenja, pa sve redom . . . Strina pravila probleme, govorila kako to nije istina — ona je uvek bila na njegovoj strani — al je stric isterô iz kuće. Razgovarali smo dve noći i dva dana bez prestanka. Za ovog veli, kad sam polazio: »Za pare će izdati narod, zemlju i ceo svet. Mala je ovo zemlja, koliki je on izdajnik. Takav mu i otac bio.« Veli, moš misliti: strini, sa kojom je ostô u dobrim odnosima, nije pisô samo zato jer stanuju na Lenjinovom bulevaru.

DANICA: Kake to veze ima?

ILIJA: Neće da napiše Lenjinovo ime na adresi. Dotle to ide! Stric veli: »Da stanujemo na Ruzveltovom il Čerčilovom bulevaru, pisô bi svaki dan dva

puta.« I to svi znaju, i niko ništa ne preduzima. Svinjarija! Sramota... Nego, jes čitala današnje novine?

(Vadi iz džepa urolovane novine. Prelistava ih, pronalazi članak.)

ILIJA: Sad mi je krivo što ne ubi onu barabu... Pročitaj ovo.

DANICA: »Nova poskupljenja životnih...«

ILIJA: Ne to, ovo: »Manijak sa Zvezdare!«

DANICA: To ima svaki dan. Napadaju žene, decu...

ILIJA: Pročitaj, bre! Tu piše da sam ja manijak! Pucô sam, vele, na nedužnog čoveka koji se raspiti-vô za adresu.

DANICA: Vidi, stvarno... Puno ime i prezime, adresa...

ILIJA: A znaš ko je to pisô?... Njegova švalerka, novinarka. Misle da me gone preko novina, dok me ne zatvore. Oće da me strpaju na robiju, a onda mirno da rade... Novine u službi špijuna, pa to nema nigde na svetu.

DANICA: Kako znaš da je ona pisala kad nema nikakvog potpisa?

ILIJA: Nije smela da se potpiše jer zna da je poznajem. Uskoro će me napasti radio, televizija... *(U dvorištu vučjak zaurla. Ilija ustade, zgrabi pištolj iz tašne, izađe u hodnik... Vraća se sa uspaničenim bratom Đurom, koji u rukama nosi nekoliko plavih sijalica.)*

ĐURA: Nemoj ništa da mi pričaš! Ni reči! Mogô si bar da se šifrovano javiš... Ti si zaboravio šifru? Jesi?... E, moj Ilija, džabe je što sam ti nedelju dana pričô o konspiraciji.

ILIJA: Sedi... Zato sam donô strašan materijal i dokumenta.

ĐURA: Pratim ove zlikovce, a sve mislim kako su te tamo šćepali i likvidirali... Snajka, evo, našô sam svetloplave sijalice. Skoro su kô bele. Bele će dobiti svakog meseca.

DANICA: Hvala, Đuro.

ĐURA: Pogledaj, načisto sam osedeo. Već sam te bio prežalio. Noćas idem za onim profesorom, pa računam, ako ti fali dlaka s glave, sve ću i pobiti. Profesora sam, za svaki slučaj, pritvorio.

ILIJA: Pritvorio?

ĐURA: Da. Plašio sam se, ako su te ubili, da se ne razbeže. Ko bi i povatô po belom svetu. Ovako, da ja jednog privedem, pa ako te nema, bar da im vratim glavu za glavu.

ILIJA: De je profesor?

ĐURA: Kod mene u podrumu. Uvezô sam ga štranjgom za veš, strpô čarapu u usta, nema da mrdne i pisne.

ILIJA: Nisi trebô. Sad će dići uzburu.

ĐURA: Nisam imô drugog izbora. Još ja pitam profesora: Šta ste uradili s Ilijom?, a on se pravi lud, ne zna te. A njegovog podstanara Jakovljevića znaš? »Znam, veli, to mi je prijatelj.« On ti je prijatelj, a Ilija ti je neprijatelj? Tu mi je pao mrak na oči, udarim ga par puta, on krene da preti, ja zgrabim lopatu za ugalj pa po njemu. Udri, udri...

ILIJA: Smiri se. Đuro... sedi... Ajde, smiri se...

ĐURA: Onda zgrabim sekiru...

ILIJA: Nisi valjda?

ĐURA: Nisam, jer mi je odma sve priznô: da su organizovani, da primaju zadatke iz inostranstva, da spremaju nekoliko akcija sledećeg meseca... Zato ova džukela leti za Njujork.

ILIJA: Ko leti za Njujork?

ĐURA: Jakovljević, Podstanar.

ILIJA: Leti za Njujork? Kad leti?

ĐURA: Većeras u devet i dvadeset.

ILIJA: Eto, vidiš, šta si napravio. Zbog jednog profesora će nam pobeći njih stotinu. Umesto da ih pohvatamo, sve odjednom, na gomili, sad treba da i jurimo i vatamo po Njujorku, zato što je tebi pao mrak na oči! I još mi pričaš o konspiraciji!

ĐURA: Nisi se javljô, mislio sam da su te . . .

ILIJA: Ti nisi normalan! Jesam ti sto puta rekô da ne praviš gluposti, da se ne zalećeš! Zato te i nisam zvao ranije; tačno sam znao da ćeš napraviti neko sranje! Sve si u životu radio na silu: sekirom i lopatom! Imaš li ti glavu?!

ĐURA: Hvala ti, brate. Hvala . . .

ILIJA: Ja i pratim, kontrolišem, skupljam, stežem obruč, a onda, kad su već bili u šaci, upadneš ti i razjuriš i s lopatom i sekirom! De je on sad?

ĐURA: Kod doktora na ručku. Tamo je i novinarka.

ILIJA: Ajmo. Propali smo ako nam pobjegne . . .
Đuro, Đuro, šta si mi napravio . . .

(Braća napustiše kuću. Iz dvorišta ih isprati lajanje psa . . . Danica se osvrće, ne zna šta da radi.)

10.

SASLUŠANJE

(Danica sedi za stolom i ljušti krompir. Osvetljava je svetloplava sijalica. Usput sluša radio-spijera.)

RADIO-SPIKER: . . . O tom »čarobnom« krugu uzroka i posledica, čula su se različita mišljenja. Između ostalog, rečeno je, ne mogu se prihvatiti stavovi kako su kod nas posledice uvek neočekivane. Naime, pojedinci tvrde da svi znamo kakve će biti posledice dok su »uzroci u toku«, ali je o njima nepoželjno govoriti. Kad se obistine predviđane posledice, onda se napadaju bezimeni »nosioci uzroka«, i dok to mesecima traje, nastupaju posledice nagomilanih posledica. Tako posledice postaju same sebi uzrok, što onemogućava uvid u konkretnu odgovornost rukovodilaca i foruma. Vreme sadašnje je, po njima, i na osnovu tog principa, uvek vreme prošlo. Greške u ekonomiji i politici se nikad ne događaju danas, ovog trenutka, već su samo posledice, po principu uzajamnih uzroka, od juče, a juče je o njima bilo zabranjeno govoriti. Iz ovakve situacije lako je zaključiti, tvrde neprijatelji našeg samoupravnog sistema, kakva je i koja je razlika, između demagogije i demokratije. Dokle ćemo, pitaju se ti »dušebrižnici«, trčati ukруг za sopstvenim repom? Dragi slušaoci, u nastavku programa, slušaćete odlomke iz poznatih i popularnih operских arija, u emisiji »Muzika vaše mladosti«.

(Danicu trže zvono na ulaznim vratima. Osluškujе, uplašeno ustaje, izlazi u hodnik. Pita: »Ko je?«, pa kad ču odgovor, otključa vrata. U kuću ulazi Podstanar. Čovek je блed, izmučen, smalaksao.)

PODSTANAR: Izvinite što vas uznemiravam u ove sate, ali moram, večeras putujem.

DANICA: Znam, znam. Izvolite . . .

PODSTANAR: Kako znate?

(Žena se ukipi, zbuni. Pokušava, bezuspešno, da ispravi izletelu grešku.)

DANICA: Ne znam, nego sam mislila . . .

PODSTANAR: Nemojte se pravdati, niste vi krivi. Došao sam po stvari i da vam platim za sledeći mesec, jer vas danas napuštam, a dogovorili smo se da vas obavestim trideset dana ranije. Ne bih želeo da kvarimo dogovor . . . Izvolite . . .

(Danica primi novac . . . Podstanar je umorno posmatra.)

PODSTANAR: Gospodo . . .

DANICA: Izvolite.

PODSTANAR: Hteo bih, na rastanku, nešto da vas pitam.

DANICA: Da?

PODSTANAR: Zašto me vaš muž prati?

DANICA: Moj muž . . . vas prati? Kako to . . . mislite?

PODSTANAR: Nije vam poznato da me prati, da ide za mnom već dvadesetak dana?

DANICA: Ne . . . stvarno . . . ja ne znam . . .

PODSTANAR: A pre nedelju dana se u hajku uključio još jedan čovek, koji neverovatno liči na vašeg muža . . . Ništa vi ne znate o tome?

DANICA: Ne.

PODSTANAR: Ne priča vam kuda ide, gde se zadržava, šta radi?

DANICA: Moj muž?

PODSTANAR: Da.

DANICA: Ne . . . odnosno, priča . . . al ne kaže da vas . . . Zašto bi?

PODSTANAR: Mislio sam, prvih nekoliko dana, da se srećemo slučajno, da nam se putevi ukrštaju, a onda sam video da su slučajnosti namerne, da mi je za petama po ceo dan . . . Znate li gde je bio poslednja četiri dana?

DANICA: Na službenom putu.

PODSTANAR: U kom gradu?

DANICA: U . . . Skoplju.

PODSTANAR: Nije bio u Skoplju, bio je u Nišu. Odseo je kod strica, raspitivao se o meni, o mom pokojnom ocu i bratu, koji sad živi u Parizu. Sve vreme je, priča mi strina, nešto beležio, preslikavao, uzimao podatke, fotografije i dokumenta. Rekao je da je novinar, da piše o izdajnicima. Rovao je po mojoj porodici . . . Znate li, bar, gde je bio prošle nedelje? . . . U Sremskim Karlovcima . . . Niste znali?

DANICA: Ne. Nije mi spominjao Sremske Karlovce. A i ne vidim šta je tu strašno što je bio u Sremskim Karlovcima?

PODSTANAR: I ja sam tamo bio.

DANICA: Pa, onda, bio je s vama.

PODSTANAR: Nije bio sa mnom, bio je za mnom.

DANICA: Ne znam . . . Sigurni ste da je to bio Ilija?

PODSTANAR: Video sam ga, kao što sad vidim vas. Dok sam ručao, u kući mog prijatelja, on nas je slikao sa jednog drveta iz susednog dvorišta. Kad sam izašao da ga pitam šta to radi, i zašto radi, on se strmoglavio sa vrha drveta, polomio grane, pao na leđa — mislio sam da više neće ustati — a onda skočio i pobegao preko tarabe, sve ćopajući i jaučući . . . Malo je falilo da pogine.

DANICA: Izvinite . . . ne znam . . . šta da vam kažem.

PODSTANAR: Dobro, gospodo, ako vam nije poznato šta radi izvan kuće, sigurno znate čime se

bavi ovde, u kući. Jeste li primetili ovaj gajtan ispod tepiha koji se provlači u moju sobu . . .

DANICA: Koji gajtan?

(Podstanar zadize tepih i povuče gajtan. Otvara kredenac, vadi magnetofon.)

PODSTANAR: Mikrofon je zakačio ispod kreveta. Kad neko kod mene dođe, prvo se ovde čuje pritiskanje dirki na magnetofonu, a onda penjanje na tavan. Probušio je rupicu iznad moje sobe. Viri odozgo, lepo mu vidim oko . . . Ja sam sve mislio, do pre nedelju dana, da je on voajer. Zna li šta to znači? To su oni što gledaju druge kroz ključaonicu i spuštene roletne.

DANICA: Ti prostakluci me ne zanimaju. O tome ne znam ništa.

PODSTANAR: Međutim, gospođo, ustanovio sam, prijatelji su mi pričali, da ih neki čovek progoni, ide po preduzećima, fakultetima, bolnicama, školama . . . Slika ih, slika im cele familije, piše anonimna pisma, telefonira, popisuje automobile . . . Ukočio sam se kad sam ih pre nekoliko dana video.

DANICA: Koga?

PODSTANAR: Vašeg muža u dva primerka. Jedan mi ide spreda, jedan iza leđa. Koliko njega ima? . . . Recite mi, molim vas, zašto to radi? Zašto se tako ponašate, šta sam vam učinio?

(Danica je ćutala, izbegavala odgovore i poglede, ali joj se u trenutku smučila ispitivanje, okrete se, podivlja, napade Podstanara.)

DANICA: Ne znate šta ste nam učinili?! Je l ne znate?!

PODSTANAR: Ne.

DANICA: Onda ću ti ja reći: život si nam upropastio! Kuću si nam uništio! Ilija je zbog tebe ostô bez posla! Čerka nam se više ne javlja, jer si je ti zaludeo i naterao da nas napusti! Zapali smo u dugove! Kako te nije sramota da se praviš lud, kad

lepo vidiš da propadamo zbog tebe. Sve si nam uništio . . .

(Otvoraju se vrata spavaće sobe: pojavljuju se Ilija i Đura. Žena, histerično uplakana, prilazi mužu, grli ga. Ilija je smiruje, osmehujući se Podstanaru, koji ih zbunjeno, iznenađeno i uplašeno gleda.)

PODSTANAR: Vi ste kod kuće?

ILIJA: Da. Vi znate da sam ja stalno s vama il za vama . . . Đuro, ugasi to arlaukanje.

(Đura isključi radio. Usput gleda, odmerava Podstanara.)

ĐURA: Krajnje je vreme da malo porazgovaramo.

ILIJA: Smiri se, Danice . . . Šta ti je?

DANICA: Ne mogu više da ga gledam! Ne mogu . . . Najradije bi ga . . .

ILIJA: Ajde, skuvaj ti nama litru kafe, pa idi . . .

DANICA: Idem odma! Ti mu kuvaj! Ja . . . ja . . .

ĐURA: Snajka, idi ti kod moje Smiljke. Nek ti da nešto za umirenje, pa leži . . . Ajde . . .

(Danica navlači cipele, uzima tašnicu i mantil, pođe, a onda se vrati, pljunu Podstanara, okrete se i jecajući napusti kuću. Ilija vrti glavom, prilazi Podstanaru, briše ga maramicom.)

ILIJA: Načisto je popustila s nervima. Nije bilo lako ni meni, ni vama, a ni njoj . . . Vi znate mog brata Đuru?

ĐURA: Drago mi je. Đura.

PODSTANAR: Znamo se iz viđenja.

(Đura se od srca nasmeja. Udara Podstanara po ramenu.)

ĐURA: Stari prijatelji . . . Ćuti, završi se i ovo. *(Ilija izruči bokal vode u poveći lonac, sasu nekoliko kašika šećera i kafe, sve promeša kutlačom i stavi na šporet . . . Iz kredenca uzima flašu rakije i tri čašice.)*

ILIJA: Da popijemo po jednu, na kraju.

PODSTANAR: Ja letim, večeras, kao što znate.

Moram da se spakujem, pa bih vas zamolio . . .

ILIJA: Živeli . . . Pi slobodno, pi, ne moraš više da se praviš da si šećeraš. Izvinite, ja pređe na ti.

ĐURA: Srodili ste se. Živeli.

ILIJA: Koliko ovo naše traje?

PODSTANAR: Na šta mislite?

ILIJA: Na ovo, konkretno, kako sam vam ušô u trag?

PODSTANAR: Ušli u trag? Kakav trag? Valjda, kako me pratite i progonite. Na to ste mislili?

ĐURA: Dobro, to su već finese.

PODSTANAR: Pratite me dvadesetak dana. Ali zašto?

ILIJA: Danas, četres peti dan! Četres peti. Znači, dvaes pet dana sam bio neprimećen . . . Nije mi bilo lako, vi ste lukav čovek, al morate priznati, nisam ni ja za bacanje. Bez te vaše škole, bez specijalne obuke, bez priprema i instrukcija, krenô sam samo sa golim iskustvom i predosećanjem. Kad je Đura ušô, već mi je bilo mnogo lakše.

ĐURA: Ja sam se tek ovi dana razigrô. Nema šta, gospodine, mora se priznati prava ste zmija od čoveka. Kažem ja Iliji: to je, burazeru, profesionalac. Vrhunski profesionalac! Što jeste — jeste?

ILIJA: Pre nego što predemo na konkretna pitanja, recite mi samo: da l ste i jednog trenutka sumnjali da ću vas ja otkriti i uvatiti? Ja, ovakav, na prvi pogled, običan, mali, naivan i neugledan čovek?

PODSTANAR: Ne razumem vas, gospodine?

ĐURA: Pita te da li ti je bio sumnjiv, ranije, pre nego što si otkrio da sve zna?

PODSTANAR: Šta to, gospodin, zna?

ILIJA: Prvo: nisam ti ja nikakav gospodin. Da sam gospodin ne bi te nikad uvatio. Za tebe sam drug, gospodine. Dakle?

PODSTANAR: Šta da vam odgovorim?

ILIJA: Da li ste znali da sve znam?

PODSTANAR: Molim vas, da se više ne igramo. Recite mi: zašto ste me pratili? Moram da pođem.

Zakasniću . . .

ILIJA: Sin vam je u bolnici u Njujorku?

PODSTANAR: Da . . . Kako znate? Ko vam je rekao da mi je sin u bolnici?

ILIJA: Eto vidite, mi sve znamo. Javili su vam da je u bolnici, jer morate hitno na sastanak. Uvukli ste rođeno dete u kriminal. Prvo si im se ti prodô, a onda si im prodô i sina.

(Podstanar zanemelo gleda braću: blizanci šetaju, kruže, krstare sobom. Htede da ustane, ali mu Ilija spusti ruku na rame.)

ILIJA: Sedite.

PODSTANAR: Vi meni naređujete? Ko vam daje pravo da . . .

ILIJA: Sedi! Sedi, da se nisi mrdnô! Još ćeš ti meni odlučivati kako ćemo da razgovaramo! . . . Odavde ćeš izaći kad mi odgovoriš na ovi pet pitanja. Pismeno, slovo po slovo . . .

(Ilija iz džepa vadi poveći, presavijeni list; baci ga Podstanaru u krilo . . . Đura je namestio malu lampu koja obasja, zaslepi čoveka.)

PODSTANAR: Šta radite? Ugasite svetlo!

ILIJA: Smeta ti svetlo? Svetlo ti smeta? Više ti odgovara mrak! Na mrak si se navikao, pa ti sad svetlo smeta!

ĐURA: Gospodine, budite razumni kô što ste pametni. Ilija je srčani bolesnik, on ne sme da se nervira, može da mu pozli! Ne bi bilo dobro da mu se nešto desi . . . Ilija, smiri se . . . Ajde, samo polako, sve ćemo srediti mirno i tiho. On je pametan čovek, i profesionalac. Zna da u ovakvim situacijama nema zajebavanja. Samo polako . . .

(Podstanar je iskrivio glavu, zaklanja se od svetlosti, i čita, sa sve većim osmehom . . . Na kraju se i nasmeja.)

PODSTANAR: Ko je sastavljao ova pametna i pronicljiva pitanja?

ILIJA: Ja . . . I, šta je tu smešno? Šta je smešno?!

PODSTANAR: Niko vam nije pomagao? Mislim, niste ovo pisali po nečijem nagovoru ili naredenju?

ILIJA: Ne, gospodine. Ja sam u vaš slučaj uložio isključivo svoje iskustvo, svoje znanje, svoje stradanje, svoje pare i svoje živce. Sve — svoje. Mene niko ne plaća, ja sam slobodan čovek. Ja nisam plaćenik, izdajnik i zlikovac! Po tome se i razlikujemo!

(Ilija je ponovo podivljao. Brat ga hvata, zadržava, smiruje.)

ĐURA: Ilija . . . Ilija . . . Smiri se, bre, nećemo ovako ništa uraditi . . . Smiri se . . . A vas poslednji put upozoravam, ako se njemu nešto desi, iseckaću vas na komadiće! On je meni sve što imam na ovom svetu! Mene samo zanima da on iz ovog sranja izvuče živu glavu! Vodite računa, iskasapiću vas! Vi ne znate ko je Đura!

(Urlanje i pretnje prekide zvuk telefona. Ilija podiže slušalicu.)

ILIJA: Da? . . . Da . . . Otišô je . . . Ne znam . . . Uzô je stvari, seo u taksu i otišô . . . Da . . .

(Spusti slušalicu, otrča do šporeta . . . Đura naliva piće sebi i bratu.)

ĐURA: Novinarka?

ILIJA: Gospođica se brine de je gospodin . . . Je li, zašto si je uvlačio u tvoje prljave poslove? Zašto si joj upropastio karijeru i život? Ja sam njenom uredniku napisao šta radi, za koga radi i ko je plaća . . . Nije ti jasno o čemu pričam?

(Ilija iz lonca naliva kutlačom kafu u tri poveće šolje. Ostavlja kutlaču, odlazi do kredenca, izvlači fioku i vadi pregršt isečenih članaka. Donosi ih do stola, spušta ispred Podstanara.)

ILIJA: Je li to ona pisala? . . . Pogledaj? Pogledaj!

(Ilija mu savi glavu prema člancima.)

ĐURA: Biće batina, gospodine. Teških batina . . . Pogledaj.

PODSTANAR: Molim vas . . . Jeste, pisala je . . . A u čemu je problem? Ovo je svima poznato. To su podaci vlade, bankara, ekonomista. Vi ste i pre ovih članaka znali zašto je naša zemlja u ovakvoj situaciji.

ILIJA: A kako se to ona odjednom zainteresovala za »probleme naše zemlje«, posle svakodnevnih viđanja s tobom?

PODSTANAR: Ako sve znate, onda vam je poznato da je u redakciji za ekonomska pitanja.

ILIJA: To znamo, ali nam nije jasno kako si ti odabrao za švaleraciju novinarku za »ekonomska pitanja«? Kako nisi našô neku šnajderku, prodavačicu, čistačicu, neku devojkicu tvog ranga? . . . A?

ĐURA: E, moj, gospodine, džabe ti sva škola i obuka, kad naiđeš na ovakvog čoveka. Nije što mi je brat . . .

(Đura zadovoljno, ponosno, tapše brata po ledima. Ilija podešava magnetofonske trake.)

ILIJA: Znaš li o čemu je ona pisala? . . . Zaboravio si? Ona je samo prepisivala tvoje razgovore sa onim profesorom. Sećaš li se šta si tom govvaru pričô u »tvojoj« sobi pod mojim krovom? Jesi mu govorio kako je situacija strašna, kako nam je ekonomija na ivici propasti, kako se jedna garnitura ljudi zaduživala na Zapadu iz čistog luksuza, kako će nam unuci pljuvati slike, jer deca neće smeti, bićemo još živi, kako je do savršenstva doveden dvostruki moral, kako se mladi ljudi pitaju samo onda kad za nešto odgovaraju . . .

(Ilija pritisnu dugmad na magnetofonu. Začu se Podstanarov glas.)

PODSTANAR: Sve je moglo da se dovede u red krajem pedesetih godina. Ranije nije bilo moguće, ali pedeset osme, devete, mogao je i morao je da se napravi veliki zaokret u ekonomiji. Mi smo, danas, sa Vojvodinom, Slavonijom, Mačvom, Šumadijom . . . morali biti prvi izvoznici hrane u Evropi.

PROFESOR: Bojim se da nismo imali stručnjake

ni za privredu. A seosko domaćinstvo je ekonomska jedinica Janka Veselinovića.

PODSTANAR: Šta je značila nacionalizacija kao rešenje? Nemojte shvatiti da vas ovo pitam zato što su mojoj porodici oduzeli sve.

PROFESOR: Da, naravno. Ne nacionalizacija u administrativnom smislu, već stvaranje velikih ekonomija, u kojima bi seljaci ostali vlasnici svojih poseda, pravno, a suštinski, to bi bila državna imanja. Seljak mora da zna šta je njegovo, u protivnom napušta zemlju i odlazi u grad, gde postaje socijalni problem. Ja sam lično učestvovao, kao napredni omladinac, u akciji dovođenja ljudi sa sela u fabrike. Sednemo u džip, pa po selima jurimo i držimo govore o budućnosti industrije. Ljudi verovali, napuštali zemlju, cela imanja. Zna li koji je procenat neobrađene zemlje...

(Ilija isključi magnetofon. Čuti, nepomično stoji i posmatra Podstanara... Uperi prst na jedan članak.)

ILIJA: »Mogli smo da hranimo Evropu!«... A?... Šta je tu pisala? Pisala je sve ovo što ste vas dvojica srali celo popodne. To je pisala. A koren svega toga je ovo... Ovo je tvoje?

(Ilija iz džepa izvadi dve značke »Solidarnosti«.)

ĐURA: Čuješ li šta te pita? Je l to tvoje?

PODSTANAR: Nije. To je Poljsko.

(Đura pođe na Podstanara, sa stisnutim pesnicama, ali ga brat uhvati i zadrža.)

ĐURA: Nanu li ti jebem...

ILIJA: Đuro, smiri se... Ajde, samo polako... Sedi... A da li ti je poznato, gospodine, ko je organizovô one omladince, na Trgu Marksa i Engelsa, da nose transparent sa ovim znakom? A? Nije ti poznato da je to smislio tvoj prijatelj profesor... A da li ti je poznato ko je doveo Papu-stranca, posle šesto godina, na presto Vatikana? A? Em stranac, em Poljak. A? A da li ti je poznato, zašto nisi pisô strini dvaes godina? A da li ti je poznato

da si mom detetu nudio saradnju i terô je da emigrira, da se uključi u podzemlje...

(Podstanar ustade, povika.)

PODSTANAR: Vi niste normalni! Vi ste najobičniji ludak! Ludačina!

(Đura odgurnu Iliju, udari Podstanara pesnicom posred lica, zatim poče da ga bije rukama i nogama, vrišteći pri svakom udarcu.)

ĐURA: Ko je ludak!... Majku li ti jebem!... Ubiću te!... On je ludak... što te primio kô čoveka!... Daj mi pištolj!

(Ilija je zgrabio brata, pokušava da ga odvuče u stranu.)

ILIJA: Đuro... Đuro... Dosta!... Smiri se... Ajde, smiri se...

ĐURA: Na spisku vas je sto dvadeset! Sve ću vas pobiti! Pusti me da ga ja malo ispitam. Sa zlikovcima se ne razgovara tako. Zlikovca uhvatiš za gušu, udariš kolenom u muda, pa onda...

(Đura je ponovo pokušao da se »probije« do Podstanara, koji rukom briše okrvavljeno lice. Ilija ga zadržava, steže oko struka.)

ILIJA: Dosta... Prekini... Ajde, uzmi ključeve, idi po profesora, da ih malo suočimo... Nisi znao da ti je prijatelj sve priznô? Jeste, sve je priznô... Ajde, Đuro, dovedi ga...

ĐURA: Nigde ja ne idem. Treba razbojnik da te napadne. Njega su učili raznim veštinama...

(Ilija izvadi pištolj iz džepa, repetira ga i zaturi za pojas.)

ILIJA: Ja znam samo ovu »veštinu«. Neće mu pasti na pamet.

ĐURA: Sačekaj da ga privežem, za svaki slučaj...

(Đura iz džepa izvadi »lisice«. Pride Podstanaru i jednu mu ruku priveza za naslon teške fotelje.)

ĐURA: Ne prilazi mu nadohvat noge. Ako pokuša bilo šta, isprazni ceo šaržer. Bar metaka

imamo . . . Vraćam se za petnes minuta. Onda ćete zajedno pevati . . .

(Ilija uspeva da odvuče brata do izlaznih vrata. Đura se osvrće, preti, vratio bi se da »dovrši posao«. Napušta kuću. U dvorištu ga sačeka pas. Ubrzo se automobil udalji . . . Ilija se vraća, nemoćno širi ruke, osmehuje se bezvoljno, kao da se pravda za Đurin napad. Uzima šolju kafe, spušta je na naslon fotelje. Gasi stonu lampu.)

ILIJA: Izvolite . . . i izvinite . . . Nisam mislio da ćemo ovako »razgovarati« . . . Uzmite kafu . . . Znae, ja sve znam, i za svaku tvrdnju i optužbu imam materijalne dokaze . . . Meni je žao što se ovo desilo, ali, vi ste krivi. Stalno izazivate, stalno vredate, ponižavate nas. Bre, majku mu, sve ima svoje granice. A Đura je slab sa žvcima . . . Vama je sigurno poznato, to su vam vaši rekli, kad ste se useljavali kod mene, da sam odležô dve godine zatvora. To znate. Ne znam da li su pominjali i Đuru, verovatno jesu, i on je bio preko tri godine . . . Kafa je sa šećerom, možete slobodno da pijete . . . Vidite, to što su vam rekli, to je tačno, ja to priznajem, kad god me neko pita. Stavim ruku, ovako, na srce, i kažem: Jeste, voleo sam ga kô što neko voli Boga, ili, recimo, decu, majku . . . Staljin je za mene bio sve i svja. Njemu danas pripisuju svašta: i što je istina i što nije. Optužuju ga za zločine koje nije počinio. Nešto jeste. To se zna i ja to priznajem. Međutim, onda, u ono vreme, mislio sam da je bezgrešan. Bio sam mlad, glup, ljut, uzô bi pušku i borio bi se. Poginô bi, misleći da ginem za veliku, svetsku pravdu. Trebalo mi je otrežnjenje, i to dobro otrežnjenje, da stanem, razmislim, i da sebi kažem: ko te je zatvorio želeo ti je dobro, da ne srljaš i ne stradaš. I danas sam im zahvalan. Danas tačno znam de je bila greška, a de nije . . . Boli vas vilica? Đura ima tešku ruku . . . Sve vam ovo pričam iz jednog jedinog razloga: mislim da ste u vrlo sličnoj situaciji u kojoj sam ja

bio pre mnogo godina. Međutim, prijatelju moj, ti nemaš opravdanje da si mlad i da ne znaš šta radiš. U godinama si koje ne pravdaju izdaju. Saber se, razmisli, izjadaj mi se ako treba, a ja ti se kunem u moju Sonju, što mi budeš rekô ko čovek čoveku, u poverenju, to će zanavek ostati između ova četiri zida. Ja znam, ti si kao dete morô da budeš na strani oca i brata. To te je, tad, pogrešno opredelilo. Tad si skrenô s puta, zabasô u mračnu šumu, gde su te sačekali strani agenti, koji vršljaju po našoj zemlji. Englezi su to organizovali, kao i obično, dojavili Amerikancima, a ovi te sačekali u Parizu, de ti je brat već radio za nji, normalno, kô što je moj brat radio za mene, i tamo te uvukli u igru . . . Jel tako? Jeste . . . I razumljivo je da je tako bilo. Bio si mlad, treba para za izlaz, za devojke, za kola, za odela, za terevenke, a Zapad je skup i svega ima, sve ti nudi, sve lepo, na prvi pogled, u dobroj ambalaži, čovek dođe odavde, zaleti se, oće i da pije i da jede i da jebe, a to košta. Onda se pojavi agent strane obaveštajne sile, izvadi ček i pita: »Koliko? Pet iljada, deset iljada, dvadeset iljada?« I ti se nađeš u nebranom grožđu: gazdarice traže, trgovci traže, kurve traže, svi traže, a odakle? Agent, onda, poveća cenu i kaže: »Ništa ozbiljno, samo to i to. Sitnica. Dva podatka.« Ti ga gledaš, najradije bi ga udario preko usta, al onda misliš: De, bre, za tolike dolare da im ne kažem ono što kod nas svi znaju. Uzmeš ček i — kraj. Ušo si u igru, a oni onda traže velike tajne, o najvažnijim problemima u zemlji. Ti se buniš: Nismo se tako dogovorili, a on se smeška i veli: »Kako oćete. Možemo da nastavimo, a možemo da vas prijavimo vašoj ambasadi.« I tako, mic po mic, zaglibiš se u izdaju do grla, a da bi umirio savest, počneš da veruješ u sve što ti pričaju, zaspu te propagandom i lažima, upoznaju sa emigrantima i plaćenicima iz drugih socijalističkih zemalja, organizuju skupove čuvenih izdajnika, koji te ubede da moraš raditi, ako treba i džabe, vratiš se ovde,

naideš na domaće zlikovce, koji mrze sve živo, i koji po ceo dan seru i izlažu »svoje teorije«, pomisliš da je većina ljudi nezadovoljna, da se može praviti revolucija, zamisliš sebe kô budućeg predsednika vlade, i, onda . . .

PODSTANAR: I onda? Baš me zanima šta je — onda?

ILIJA: Onda se pojavim ja . . . Verujte mi, dugo sam, noćima, razmišljao o vama. Dočekivô sam jutra zureći u plafon. Nakraju kad sam sve sabrô i oduzô, moj prijateljski savet vam je, govorim vam ovo kô što bi govorio bratu Đuri, da je zapô u sličnu situaciju, da sve lepo prvo priznate meni, a onda da sednemo u moja kola i odemo do SUP-a, gde ćete stati pred lice pravde i reći: »Jeste, braćo, sve je istina, jeo sam govna« — baš tako, tim rečima, bez samilosti i kukanja — »jeo sam govna, grešio sam, bio sam đubre i hulja, radio sam to i to, jer sam bio slep kod očiju, ali, evo, danas sam progledô. Sudite me da okajem grehe, da stanem na svoje noge i da ponovo budem čovek. Zamolio bi vas da uvažite sve moje razloge, nije mi bilo lako, bio sam na velikim iskušenjima, nisam imô pri sebi pametnog čoveka da me posavetuje, trgne i izvuče iz pakla.«

PODSTANAR: Lepo, vrlo lepo. Baš vam hvala. Nisam znao da ste zbog mene »dočekivali jutra zureći u plafon«. Dirnuli ste me . . .

ILIJA: Mogu li nešto da vas zamolim?

PODSTANAR: Naravno!

ILIJA: Pomozite mi da vas ne ubijem.

PODSTANAR: A . . . kako, kako to da vam pomognem?

ILIJA: Ćutite dok ja govorim. Bojim se, izazvaćeš me, izvadiću pištolj i upucaću te . . . Razumeš? Ja sam ceo život bio na ivici da nekog ubijem, sa puno prava, čak da mi niko ne zameri. Nemojte vi da mi platite za sve koji su me vredali, ponižavali i gazili. Nemojte, molim vas . . .

(Podstanar se skupio, ućutao; vidi, oseća, da će ga

stvarno ubiti. Ilija se pomeri, ispi rakiju, pa nastavi priču.)

ILIJA: Dakle, to ćeš im reći, a oni će odlučiti šta da rade. Koliko ih ja znam, povuku se sat-dva da se dogovore, a onda se vrate, ponude te cigaretom i kafom, pa o svemu prijateljski razgovarate. Sigurno će ti reći: »Malo kasno si se setio, al sad, kad je tako, šta se tu može, bolje ikad nego nikad.« Onda, popijemo svi zajedno, mene vrate na posô, jer sam bio sprečen višim interesima, ti se vratiš u Pariz, i počneš da radiš za naše, kô što je red; a pre toga, dođemo ovde, Danica spremi ručak, pozovemo i tvog strica, pomiriš se sa Đurom — on će ti oprostiti što te tukô, pa zapevamo, zaigramo ako treba . . . Mene, ako se sete za Dan bezbednosti — sete se, ako se ne sete — nikom ništa, sve što sam radio, bila mi je dužnost da radim. Ovo se ne može platiti parama ni nagraditi odlikovanjima. Najveće zadovoljstvo biće mi misao: izveo sam jednog čoveka na pravi put . . .

PODSTANAR: Molim vas, smem li za trenutak da vas prekinem, a da vam ne pomognem da me ubijete. Znae, ja ne bi puco na sebe.

ILIJA: Samo da završim: ja nemam dve zemlje, kô ti. Ja imam čerku jedinicu i zemlju jedinicu, a prema jedincima se, bar to ti je poznato, oseća mnogo više. Vi — dvozemljaši, nemate taj osećaj. Dakle, gospodine, jesmo li se ko ljudi dogovorili?

PODSTANAR: O čemu?

ILIJA: Šta — o čemu?! Jes ti slušô šta sam pola sata pričô?!

PODSTANAR: Slušao sam.

ILIJA: Pa?

PODSTANAR: Zahvalan sam vam na savetima. Osećam da mi želite dobro . . .

ILIJA: Naravno! Ti si naš čovek. Nišlija. Vidô sam ja da ti sve to radiš nekako bezvoljno, kô da ti je krivo što si uvučen u podzemlje. Jednom, kad si sedeo na Kalemegdanu, sam, zagledan u Zemun, ja

sam te gledô između borova; vidô sam lepo da se mučiš, boriš, jedeš, došlo mi je bilo da istrčim i da ti sve ovo kažem . . . Ajde, da popijemo po jednu. Domaća, tvoja rakija. Dobio sam je od tvog strica. Divan čovek, ljudina jedna . . .

PODSTANAR: Gospodine . . . pardon, družo Čvoroviću, mogu li ja vas nešto da posavetujem, prijateljski, kao što ste vi mene? Onako — od srca?

ILIJA: Naravno. Nišljivo jedan! Izvoli?

PODSTANAR: Oslobodite me ovih lisica, obucite se, prošetajte do Gradske bolnice. Ja ću vam priznati sve što želite: pismeno, usmeno, u magnetofon, kako hoćete.

ILIJA: Hvala bogu . . . A što da idemo do bolnice, je l izgledam loše?

PODSTANAR: Veoma loše.

ILIJA: Umorio sam se. Dva meseca jurim, trčim, nerviram se. Znaite, moje srce . . .

PODSTANAR: I živci. Nervi su vam oslabili. Imam prijatelja, lekara, koji će vam pomoći. Pozvaćemo i vašu kćerku.

(Ilija se pomera, zastaje, gleda Podstanara sa smeškom . . . Onda se nasmeja, prekrsti i raširi ruke.)

ILIJA: Gospodine Jakovljeviću, pa vi niste normalni! Evo, kunem vam se, u tu moju ćerku, koja me je izdala — vi niste normalni! Pa, na šta vam ja ličim? Je l ja stvarno izgledam kô da sam malouman? A? Da idem s vama u bolnicu . . .

PODSTANAR: Da. To vam je moj prijateljski savet.

ILIJA: A zašto? Zbog srca nije? A? . . . Ti misliš da sam ja lud? Je li? To si mi već rekô, slobodno ponovi. I Sonju si nagovorio da me strpa u bolnicu. Tamo imaš svoje lekare koji će me pregledati i proglasiti za opasnog ludaka, vezati i zatvoriti u samicu. Kad već nisi uspeo da me zatvoriš redovnim putem, onda to misliš uz pomoć lekara. I, dobro, što ti to oćeš, nego želiš da ti ja u tome pomognem.

Gospodine Jakovljeviću, vi niste ni gospodin. Ja sam gledô kad gospoda ginu, uspravno, bez reči, hrabro. Vi ste mala, obična gnjida, malo đubre, kô brabonjak. Pa, ne radi se to tako, Jakovljeviću. Valjda su vas učili da morate biti oprezniji, pametniji i nežniji. Vi, kô moj brat Đura — lopatom i sekirom, pa šta ostane . . . Ajde, skupi hrabrosti i reci mi: da li sam ja lud? Majku mu, budi muškarac.

PODSTANAR: Zakasniću. Molim vas, učinite nešto. Ili me vodite . . .

ILIJA: Prvo da ovo raspravimo. Ovo me strašno zanima: vi mislite da sam ja lud?

PODSTANAR: Vi ste, svakako, bolesni.

ILIJA: A kakva je to bolest? Opišite mi je? Ja sebe ne vidim sa strane, možda sam stvarno bolestan. Evo, ne znam, zbunili ste me. Nije lepo da budem lud, a da to ne znam . . . Na prvi pogled bi se reklo da sam sasvim običan, normalan čovek, kô većina ljudi: imam porodicu, iškolovô sam kćerku, podigô kuću, oču da pomognem, u kreditima sam, voleo bi da dočekam unučiće, da i vodim u Košutnjak . . . To je sve u redu, je l tako? Znači, što se tiče mene samog i mog odnosa prema svim ostalim ljudima, tu sam normalan, samo sam lud u odnosu na tebe. Šezdeset godina živim normalno, sve je bilo kako treba, a onda sam odjednom poludeo kad sam vidô tebe. Pa, nisi ti da čovek poludi zbog tebe. Malo uobražavaš, daješ sebi do značaja. Ja sam, Jakovljeviću, savršeno zdrav i normalan čovek! Čuješ li me: ja sam zdrav i normalan! Nisam bolestan, umobolan, lud! Ja sam zdrav!

PODSTANAR: Onda je to strašno.

ILIJA: Šta je strašno?

PODSTANAR: Da niste ljudi, a da se tako ponašate. To je gore nego da ste ljudi. To je, to je . . .

ILIJA: Šta je to? Reci, reci šta je to? Oćeš ja da ti kažem šta je to: to je mržnja! To je mržnja i

gađenje! Ja sam se borio protiv vas, ranjavali ste me, jedva sam živu glavu izvukô . . .

PODSTANAR: Ko to »mi«? Ko to »mi«, družo Čvoroviću?! Ko to?!

ILIJA: Vi — zlikovci! Ti, tvoj otac, tvoj brat, i svi oni koje smo pobili i oni koji su uspeli da pobegnú! Kad ste videli da sam preživio rat i ranjavanja, onda ste me zatvorili, strpali na robiju. Nije vam odgovaralo da svi budemo jednaki, da nema ovaki razlika među ljudima. Nisu mi rane čestito zarasle, a ti si se vratio. Pre tebe i je došlo na hiljade, a za tobom će tvoj brat, pa prijatelji, sa »pošteno zarađenim« kapitalom, da ponovo gradite dvorce i zamkove, da ponovo uništavate i gazite ljude, da ponovo stvarate roblje! Mene su zatvorili zbog onoga u šta su me terali da verujem, a tebe ne zatvaraju zbog onoga za šta smo se borili! Pa, majku vam jebem, šta to znači?! Je l to znači da sam ja ceo život izigravô budalu, da sam se borio protiv svojih principa i ubeđenja? Je l to znači da je Ilija bio jedna beslovesna budaletina, da ću iz invalidski kolica gledati kako ponovo gradite kapitalizam, kako ponovo uprežete ljude u jaram! Jesam ja zatvaran samo zato što sam vikô: živio Staljin i bratska jednakost među ljudima?! Jesam zato zatvaran?! Jesam trebô da vičem: živio kapitalizam?! Staljin vas je ubijô, al vas nije koliko je trebalo! Ja sam držô njegovu sliku pet godina, ko ikonu, i držaću je ponovo, kad-tad! Upamti: kad-tad! Nećete uspeti dok je mene, dok je mog brata, dok je nas još stotinu hiljada, vi nećete . . . Vi . . . nećete . . .

(Ilija zastade, pođe prema Podstanaru, otvori usta kao da mu nedostaje vazduha, zatetura, osloni se na kredenac, i, polako, gušeći se, skliznu na pod. Rukama kida okovratnik košulje, kao da ga kragna sve više davi. Podstanar se pridize, koliko »lisice« dozvoljavaju, povuče tešku fotelju do stanodavca. Slobodnom rukom raskopčava mu košulju.)

PODSTANAR: Gde vam je lek? Gde su lekovi?

Čujete li me?

ILIJA: Umreću . . . Ima tu . . . u fioci . . . Ubili ste me . . .

(Podstanar pretražuje fioke. Odbacuje gomilu lekova.)

PODSTANAR: Gde je nitroglicerín? Ovo vam ne može pomoći. Gde je?

ILIJA: Nemam . . . Nema ga u apotekama . . . Ubili ste me . . .

(Podstanar dovuče fotelju do telefona; muči se, okreće brojeve.)

PODSTANAR: Halo . . . Prva pomoć? . . . Pošaljite odmah jedna kola u Dobravsku 22 . . . Infarkt. Čovek je pao . . . Ne, nema lek . . . Da . . .

(Spusti slušalicu pa, uz veliki napor, podiže fotelju.)
PODSTANAR: Doći će za pet minuta. Vrata ću ostaviti otvorena. Da se ne vraća vaš brat, ostao bih sa vama. On bi me ubio. Žao mi je, moram da idem. Želim vam sve najbolje . . . Uzeo sam vam pištolj. *(Ilija pokušava da se pridigne. Zgrabi gajtan telefona, obori aparat. Podstanar je, iskrivljujući fotelju, uspeo da izađe iz kuće. Iz dvorišta ga isprati lajanje vučjaka . . . Ilija vrti brojeve telefona.)*

ILIJA: Alo . . . Smiljka . . . Ja sam . . . De je Đura? . . . Reci mu da sve ostavi . . . Nek odma ide na aerodrom . . . Reci, ovaj je pobegô . . . Nek zaustavi sve letove . . . nek blokira centar za poletanje . . . Reci mu: ja ću ga pratiti . . . *(Ilija ostavi slušalicu, pokuša da se pridigne, ali ga bol ponovo skupi i savi. Puzeći, četvoronoške, boreći se za život, teško pokrećući ruke i kolena, izađe u dvorište, gde ga dočeka lajanje psa.)*

Kraj

Beograd, 1982.